

VLAAMSE LEIDRAAD VOOR HET ONDERWIJSAANBOD IN DE GEVANGENISSEN

2014

VLAAMSE LEIDRAAD VOOR HET ONDERWIJSAANBOD IN DE GEVANGENISSEN

KWALITEITSKADER VOOR DE SAMENSTELLING VAN EEN
ONDERWIJSAANBOD IN DE VLAAMSE EN BRUSSELSE GEVANGENISSEN

2014

1. inhoud

1. inhoud	3
2. voorwoord	5
3. inleiding	9
3.1. historiek	9
3.2. uitdagingen	10
3.3. lokale samenwerkingsverbanden	11
3.4. een dynamisch kader	11
4. doelstellingen	14
4.1. kansen creëren voor gedetineerden	14
4.2. efficiënte besteding van de ingezette middelen	15
4.3. bewaken van de kwaliteit van het onderwijsaanbod	16
5. omgevingsanalyse	17
5.1. opleidingsplannen consortia volwassenenonderwijs	17
5.2. jaarverslagen van de beleidscoördinatoren van de afdeling welzijn en samenleving ..	17
5.3. gevangenen en hun populatie	18
5.4. classificatie van de gevangenen	20
5.5. transferstromen tussen de gevangenen	22
5.5.1. beklaagden	22
5.5.2. veroordeelden	22
5.5.3. voorspelbare transferstromen	23
5.6. onderwijsaanbod in de gevangenen	24
6. vier basisprincipes voor de uitbouw van een kwaliteitsvol aanbod	28
7. eerste basisprincipe – basisaanbod in elke gevangenis	29
7.1. geen lijst maar een raamwerk	29
7.2. drie pijlers	31
7.3. geletterdheidsaanbod	31
7.3.1. waarom geletterdheid?	31
7.3.2. visie op het geletterdheidsaanbod	32
7.3.3. geletterdheid en de cvo	36
7.3.4. kwaliteit en kwantiteit als voorwaarde	36
7.4. open leren	37
7.5. begeleiding van individuele trajecten	39
8. tweede basisprincipe – beroepsopleidingen in welbepaalde gevangenen	42
8.1. welbepaalde gevangenen	42
8.2. keuze van beroepsopleiding	43

8.2.1. de leerbehoeften van de gedetineerden	43
8.2.2. de lokale infrastructuur	43
8.2.3. de onderwijsbevoegdheid of specialisatie van de lokale cvo.....	44
8.2.4. de tewerkstellingskansen na detentie	44
8.2.5. de tewerkstellingskansen tijdens detentie	46
9. derde basisprincipe – spreiding en afstemming van het aanbod over de muren heen ...	48
9.1. regionale afstemming: Vlaanderen en de ressorts	48
9.2. spreiding van de beroepsopleidingen.....	49
9.3. spreiding van diplomagerichte opleidingen.....	51
9.4. complementair aanbod in het kader van volledige opleidingen.....	52
10. vierde basisprincipe – autonomie en verantwoordelijkheid.....	55
10.1. verschillende contexten.....	55
10.2. aanvulling van het aanbod op basis van lokale noden.....	55
11. randvoorwaarden.....	57
11.1. draagvlak bij de partners en het penitentiair personeel	57
11.2. structureel overleg tussen de partners	57
11.3. financiering van het aanbod	58
11.4. educatieve transfers.....	58
11.5. transferstop	59
11.6. ict-mogelijkheden	59
11.7. onderwijsinfrastructuur	60
11.8. toeleiding	60
12. beknopte leidraad voor de samenstelling van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenis	62
13. Afkortingen	65
14. bijlagen	66
bijlage 1	66
bijlage 2	69
bijlage 3	74
bijlage 4	75
bijlage 5	77

2. voorwoord

Sinds 2007 hebben de consortia volwassenenonderwijs in Vlaanderen en Brussel de opdracht om het onderwijs in de gevangenissen binnen hun werkingsgebied te coördineren¹. 11 van de 13 consortia volwassenenonderwijs hebben één of meerdere gevangenissen binnen hun werkingsgebied, en dienen dus gevolg te geven aan de volgende drieledige opdracht:

- in samenwerking met de lokale onderwijspartners (in de eerste plaats de centra voor volwassenenonderwijs (CVO) en de centra voor basiseducatie (CBE)) een kwaliteitsvol en behoeftedekkend aanbod uitbouwen in de gevangenissen
- de onderwijsbehoeften van gedetineerden onderzoeken
- een systeem van leertrajectbegeleiding voor gedetineerden uitbouwen

De uitdagingen inherent aan deze opdrachten zijn veelvuldig. Na vijf jaar praktijk slaagden de consortia volwassenenonderwijs er dankzij een enorme inzet en investering in om, in nauwe samenwerking met de CVO en de CBE, heel wat expertise op te bouwen met betrekking tot het onderwijs aan gedetineerden.

Uit cijfermateriaal van de Vlaamse overheid blijkt een opvallende groei van het aantal gedetineerde cursisten van de CVO tussen de referentieperiodes 2008-2009 en 2010-2011. De oprichting van de consortia volwassenenonderwijs met de extra omkadering voor het aanstellen van onderwijscoördinatoren heeft hierin wellicht een belangrijke rol gespeeld. Uit figuur 1 blijkt dat het totaal aantal gedetineerde cursisten van de CVO in deze periode met ruim de helft is toegenomen.

	Referteperiode 2008-2009	Referteperiode 2009-2010	Referteperiode 2010-2011
Studiegebied	Aantal cursisten	Aantal cursisten	Aantal cursisten
Algemene vorming	onbekend	onbekend	onbekend
Auto	0	0	6
Bouw	111	116	147
Handel	153	180	215
Handelswetenschappen en bedrijfskunde	1	0	0
Huishoudelijk onderwijs	77	145	139
Informatie- en communicatietechnologie	408	614	607
Koeling en warmte	0	0	27
Land- en tuinbouw	11	20	39
Lichaamsverzorging	15	28	36
Mechanica - elektriciteit	61	81	95
Mode	0	29	51
Nederlands tweede taal	333	354	304
Talen richtgraad 1 en 2	358	762	658
Talen richtgraad 3 en 4	0	9	11
Voeding	38	53	71
TOTAAL	1566	2391	2406

Figuur 1. Aantal gedetineerde cursisten van de CVO per opleiding

¹ Decreet betreffende het volwassenenonderwijs van 15 juni 2007

De consortia volwassenenonderwijs worden in hun opdracht met betrekking tot het onderwijs aan gedetineerden ondersteund door de decretale stuurgroep volwassenenonderwijs. De stuurgroep volwassenenonderwijs stuurt het samenwerkingsverband SNPB-Vocvo aan, dat in het volwassenenonderwijs instaat voor kennis- en expertiseontwikkeling. De expertise die de stuurgroep volwassenenonderwijs rond dit thema kon opbouwen, uitte zich onder meer in de oprichting van het expertisenetwerk Klasbak² in 2012. Dit netwerk is een gezamenlijk initiatief van de stuurgroep volwassenenonderwijs en de consortia volwassenenonderwijs, en heeft vorm gekregen als deelwerking van de stuurgroep volwassenenonderwijs.

Vanuit deze samenwerking groeide het initiatief om te werken aan een overkoepelend Vlaams onderwijsplan voor gedetineerden. Hiermee wilden we de ervaring van de lokale partners bundelen en minimale kwaliteitseisen voor toekomstig aanbod formuleren.

Na ruim overleg kwamen de betrokken partners tot de conclusie dat het uittekenen van een gedetailleerd onderwijsplan, zoals initieel voorzien, niet mogelijk was. Hiervoor zijn de lokale contexten te verschillend, met name de gevangeniscontext zelf, de lokale samenwerkingsverbanden en het lokale onderwijslandschap. Het onderwijsplan is vervolgens geëvolueerd tot een kader met richtlijnen, advies en informatie over de uitbouw van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenissen. De voorliggende 'Vlaamse leidraad' is het resultaat. Hij bevat enerzijds concrete input en adviezen voor de lokale samenwerkingspartners. Anderzijds legt hij ook belangrijke pijnpunten bloot die vooralsnog een hypotheek leggen op de operationalisering van dit kader. Wij zijn er ons van bewust dat de partners die mee aan de basis liggen van deze Vlaamse leidraad en het inhoudelijk volledig onderschrijven, in de huidige situatie soms niet in staat zijn om het ook effectief uit te voeren. Twee voorbeelden uit de praktijk illustreren dit:

- **Overbevolking in de gevangenissen**

De overbevolkingsproblematiek in heel wat gevangenissen is nijpend en legt een hypotheek op de realisatie van een geïndividualiseerd detentietraject voor gedetineerden. Bovendien komen in sommige gevallen zelfs de meest elementaire rechten van gedetineerden (hygiëne, maaltijden, gezondheid, ...) in het gedrang als gevolg van stakingen van het gevangenispersoneel. Die stakingen zijn vaak een rechtstreeks gevolg van de druk van de overbevolking. Het hoeft geen betoog dat het onderwijsaanbod in dergelijke gevallen (tijdelijk) een lagere prioriteit krijgt.

- **Financiering van het volwassenenonderwijs**

De uitbouw van een geletterdheidsaanbod voor gedetineerden neemt in dit kader een belangrijke positie in. Om een voldoende groot geletterdheidsaanbod uit te bouwen in de gevangenissen zijn de huidige financieringsstructuren voor de CBE, de belangrijkste partners op het vlak van geletterdheidsaanbod, ontoereikend. Zolang deze financieringsstructuur ongewijzigd blijft, zullen de richtlijnen in dit document in heel wat gevangenissen wellicht dode letter blijven.

Deze leidraad is dus geen eindpunt, maar een basiswerk waarmee we aan de slag willen om een beter onderwijsaanbod voor gedetineerden in Vlaanderen en Brussel mogelijk te maken. Enerzijds willen we de lokale partners sensibiliseren om dit kwaliteitskader zo sterk mogelijk in te bouwen in de lokale structuren. Anderzijds willen we, in overleg met de betrokken overheden, aanzetten tot de realisatie van een beleidskader dat de uitvoering ervan mogelijk maakt.

² www.klasbak.net

De stuurgroep volwassenenonderwijs engageert zich om dit Vlaams kader verder uit te werken. Er dient een meer operationeel plan te komen dat een gegarandeerd basisaanbod op Vlaams niveau beschrijft met betrekking tot

- Opleidingen
 - een basisaanbod in elke gevangenis (bv. geletterdheid, algemene vorming, NT2 ...)
 - een basisaanbod (diplomagerichte) beroepsopleidingen (bv. sectoren waar ex-gedetineerden aan de slag kunnen)
- Methodieken (open leercentrum, individuele trajectbegeleiding)

Lokaal kan men dan een concreet aanbod inrichten dat hierbinnen past, en er kunnen uiteraard ook nog zaken aangeboden worden buiten dit basisaanbod.

Dergelijk operationeel plan zal een sterk instrument zijn om bijvoorbeeld e-leren in de gevangenissen uit te bouwen. Ook de toekenning van onderwijsbevoegdheden kan t.o.v. dat operationeel plan op Vlaams niveau worden afgezet.

Wij danken uitdrukkelijk onze partners voor hun input en steun in het proces dat voorafgegaan is aan deze leidraad. We wensen hierbij in het bijzonder de consortia volwassenenonderwijs, de Federatie van de Centra voor Basiseducatie en het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen te vermelden. We hopen dat de Vlaamse leidraad de komende jaren steun en inspiratie kan bieden in het woelige landschap van het onderwijs aan gedetineerden in Vlaanderen en Brussel.

Stuurgroep volwassenenonderwijs

14 03 2014

3. inleiding

3.1. historiek

Het onderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenen kadert in de verantwoordelijkheid van de Vlaamse Gemeenschap met betrekking tot de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Hoewel een onderwijsdecreet³ bepaalt op welke manier het onderwijs in de gevangenen georganiseerd wordt, bepaalt het decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden van 8 maart 2013 de achterliggende visie van de Vlaamse aanwezigheid in de gevangenen. Dit laatste decreet regelt ook de samenwerking tussen de verschillende Vlaamse partners die elk vanuit hun eigen opdracht en visie een rol vervullen in de gevangenen. De Vlaamse samenwerking met de Federale Overheidsdienst Justitie wordt geregeld in een samenwerkingsakkoord dat dateert van 1994, maar dat wellicht in de volgende legislatuur geactualiseerd zal worden. Deze samenwerking is vooralsnog uniek in België en creëert een kader dat ook op Europees niveau uitzonderlijk is. In een recent onderzoek in opdracht van de Europese Commissie⁴ werd de structurele aanwezigheid van de Vlaamse hulp- en dienstverlening in de gevangenen nog uitvoerig beschreven als Europese goede praktijk. Er wordt ook gewezen op de voordelen van het zogenaamde ‘import model’⁵. De belangrijkste hiervan zijn de garantie van de kwaliteit van de dienstverlening, de gelijkwaardigheid van het aanbod binnen en buiten de muren en het bewerkstelligen van een brug van binnen naar buiten. Om de structuur van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in Vlaanderen volledig te kaderen, dienen we een blik te werpen op de historiek ervan.

“De Vlaamse samenwerking met de Federale Overheidsdienst Justitie is vooralsnog uniek in België en creëert een kader dat ook op Europees niveau uitzonderlijk is.”

We keren hiervoor terug naar de staatshervorming in 1980. België werd toen opgesplitst in drie Gemeenschappen en drie Gewesten, met een overkoepelende federale staat. Justitie bleef in deze structuur een federale bevoegdheid en persoonsgebonden materies (onderwijs, vorming, sport, cultuur, ...) gingen naar de Gemeenschappen. De Vlaamse Gemeenschap had dus voortaan de verantwoordelijkheid om de rechten van al haar burgers op deze domeinen te garanderen. Ze moest echter vaststellen dat ze hierin niet slaagde voor de doelgroep gedetineerden. Gedetineerden kunnen immers niet zoals vrije burgers toestappen op het aanbod aan hulp- en dienstverlening wanneer zij dat willen. Nochtans hebben zij hier wel recht op. Een gedetineerde verliest met zijn gevangenisstraf immers enkel het recht om te gaan en staan waar hij wil, maar behoudt al zijn

³ Decreet betreffende het volwassenenonderwijs van 15 juni 2007

⁴ Prison Education and Training in Europe, Current state-of-play and challenges, GHK Consulting in opdracht van de Europese Commissie, mei 2013

⁵ Structuur van het aanbieden van hulp- en dienstverlening in de gevangenen waarbij de organisaties die buiten de muren actief zijn, hun aanbod ook ontplooiën binnen de gevangenis muren. In tegenstelling hiermee staat een hulp- en dienstverleningsaanbod in de gevangenis dat georganiseerd wordt door de overheidsdienst Justitie of het gevangeniswezen.

andere rechten. De Vlaamse Gemeenschap besloot dat het haar plicht was om het aanbod van buiten, dat niet toegankelijk was voor de gedetineerden, naar binnen te brengen als een gelijkwaardig en kwalitatief aanbod. In 1994 sloot de Vlaamse overheid hiertoe een samenwerkingsovereenkomst af met de Federale Overheidsdienst Justitie. Vanaf dan konden Vlaamse medewerkers de gevangenis betreden op een gereguleerde wijze voor de uitbouw van een hulp- en dienstverleningsaanbod. Het aanbod was echter niet structureel en afhankelijk van lokale actoren en factoren. Daarom werd een gezamenlijke visie ontwikkeld op hoe en waarom de Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis wilde werken. Zo ontstond in 2000 het strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Zes beleidsdomeinen van de Vlaamse Gemeenschap engageerden zich hierin om een structureel aanbod uit te bouwen in de gevangenis, vanuit een gezamenlijke visie, maar elk met zijn eigen klemtoon en eigenheid. De zes betrokken beleidsdomeinen waren Onderwijs, Werk, Sport, Cultuur, Welzijn en Gezondheid. In 2013 kregen deze engagementen een decretaale basis in het decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden.

Reeds in 2007 werden ook de engagementen van Onderwijs decretaal verankerd in het decreet betreffende het volwassenenonderwijs. Zoals eerder aangegeven coördineren de consortia volwassenenonderwijs sinds 2007 het onderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenis, en vindt er een opvallende groei van het aantal cursisten in de gevangenis plaats. Samen met de aanbodverstrekkers bouwen de consortia volwassenenonderwijs aan een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenis.

3.2. uitdagingen

Zowel de consortia volwassenenonderwijs als de stuurgroep volwassenenonderwijs erkennen evenwel dat de voorbije jaren niet alleen expertise is opgebouwd, maar dat ook veel onopgeloste problemen en situaties blijven bestaan. Deze maken het de lokale medewerkers en opleidingsverstrekkers vaak bijzonder moeilijk om in de gevangeniscontext te werken. In de loop van het ontwikkelingsproces van deze Vlaamse leidraad zijn deze bekommernissen regelmatig aangekaart. Een voorbeeld hiervan is de neerslag van de visie-oefening van de Federatie van CBE, die naast een aanbeveling voor een geletterdheidsaanbod in de gevangenis, eveneens een lijst met randvoorwaarden en knelpunten heeft geformuleerd⁶. Een aantal van deze knelpunten worden met dit plan aangepakt, maar heel wat andere niet. Vaak gaat het daarbij om situaties die zich lokaal voordoen of die een oorsprong hebben in problematische lokale samenwerkingen binnen de gevangenis. We zijn ons bewust van deze spagaat tussen een ambitieuze Vlaamse visie enerzijds en een soms sputterende lokale praktijk anderzijds. Toch is er na overweging voluit gekozen om verder te gaan met deze leidraad. Enkele belangrijke redenen haalden bij deze beslissing de bovenhand. Ten eerste willen we alle partners sensibiliseren met betrekking tot het belang van onderwijs aan gedetineerden. We hopen iedereen, zowel beleid als lokale medewerkers, te kunnen overtuigen van de meerwaarde van de inzet van onderwijs in de gevangenis. Op die manier hopen we op termijn een mentaliteitswijziging te kunnen realiseren die de lokale praktijk een vlucht vooruit moet geven. Ten tweede veronderstellen we dat wanneer het werkveld de krachten bundelt om een aantal zaken te realiseren, en hiertoe een gezamenlijk kader opmaakt, dit als instrument kan dienen om het beleid te ondersteunen en richting te geven. Het plan kan met andere woorden een katalysator zijn om structurele knelpunten aan te pakken. We beseffen daarbij evenwel dat diezelfde

⁶ Zie bijlage 1

knelpunten op dit moment de uitbouw van een degelijk opleidingsaanbod soms verhinderen. Ten slotte willen we ook benadrukken dat de knelpunten aangegeven door de partners meegenomen worden in de voorbereidingen van het beleidsplan onderwijs aan gedetineerden voor de komende jaren van de consortia volwassenenonderwijs en de stuurgroep volwassenenonderwijs.

3.3. lokale samenwerkingsverbanden

De consortia volwassenenonderwijs en de stuurgroep volwassenenonderwijs willen met de Vlaamse leidraad uitdrukking geven aan een aantal ambities met betrekking tot het aanbod in de gevangenis. Verder willen we inzichten bundelen die de ervaring van de voorbije jaren heeft opgeleverd. Dit betekent echter geenszins een verplichting van de lokale partners om zaken te realiseren die niet wenselijk of mogelijk zijn, noch wordt er druk gelegd om investeringen te doen die niet verantwoord zijn. Het is wel de betrachting om tot goede lokale afspraken te komen binnen een correct beleidskader. We hopen op alle niveaus een engagement te verkrijgen om de realisatie van deze leidraad zo goed mogelijk na te streven. Hiervoor is het essentieel dat de lokale partners inzetten op samenwerking en collegialiteit. Dit komt op de eerste plaats tot uiting in het gezamenlijk beslissen over opleidingen in de gevangenis. Op basis van de huidige samenwerkingsverbanden in de gevangenis kunnen we stellen dat de volgende partners in aanmerking komen om betrokken te worden bij beslissingen over het onderwijsaanbod in de gevangenis:

- Het consortium volwassenenonderwijs
- De CVO en de CBE met een aanbod in de gevangenis
- Het Huis van het Nederlands
- De gevangenisdirectie
- Gevangenispersoneel met een specifieke rol op vlak van onderwijs, bv. een vormingsagent of een penitentiair assistent belast met de opvolging van onderwijs
- De CDRGA⁷, vooral wanneer het beroepsopleidingen betreft
- De beleidscoördinator van de Afdeling Welzijn en Samenleving
- De organisatie-ondersteuner van het Justitieel Welzijnswerk
- De VDAB
- Andere structurele onderwijspartners in de gevangenis

Uiteraard is deze lijst niet exhaustief en kunnen, afhankelijk van de lokale gevangencultuur en de mogelijkheden, ook andere personen of organisaties betrokken worden.

3.4. een dynamisch kader

De Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenis is nooit af. Aangezien zowel het volwassenenonderwijs als de andere opleidingsverstrekkers, het gevangeniswezen en de gevangenispopulatie voortdurend evolueren, kunnen we achter deze leidraad geen punt zetten. Het zal een opdracht van de verantwoordelijke instanties blijven om het document aan te passen aan de actuele situatie en noden. Bovendien zullen ook de inzichten van de betrokken partners op basis van een steeds groeiende ervaring en expertise evolueren, waardoor de uitgangspunten en conclusies beschreven in dit kader in de toekomst mogelijk achterhaald blijken of niet langer voldoen aan de actuele ambities en prioriteiten.

⁷ Centrale Dienst voor de Regie van de Gevangenisarbeid

Een eerste wijziging zal alvast het gevolg zijn van de hertekening van het werkveld van het volwassenenonderwijs. Hoewel hierover nog geen definitieve afspraken of teksten zijn, heeft de Vlaamse regering immers te kennen gegeven dat de structuur en/of de opdrachten van de consortia volwassenenonderwijs zullen veranderen. Uiteraard zal dit een impact hebben op de onderwijscoördinatie in de gevangenis. Op termijn zal het ook belangrijker worden om andere opleidingsverstrekkers, zoals de academies van het deeltijds kunstonderwijs, de VDAB en Syntra, nauwer te betrekken bij de ontwikkeling van het onderwijsaanbod in de gevangnissen. In deze leidraad zijn enkele van deze partners reeds minimaal betrokken, maar ongetwijfeld zal de komende jaren de nood aan dergelijke samenwerking groeien.

“Op termijn zal het ook belangrijker worden om andere opleidingsverstrekkers, zoals de academies van het deeltijds kunstonderwijs, de VDAB en Syntra, nauwer te betrekken bij de ontwikkeling van het onderwijs aanbod in de gevangnissen.”

We hopen in elk geval dat de Vlaamse leidraad een aanleiding zal zijn voor het beleid en werkveld om voortdurend te blijven nadenken over de uitbouw van een kwaliteitsvol onderwijs- en opleidingsaanbod in de gevangnissen, in samenspraak met alle betrokken partijen.

4. doelstellingen

De uitwerking van de Vlaamse leidraad werd voorafgegaan door het bepalen van doelstellingen. De aanzet hiertoe werd gegeven op een visietweedaagse van de onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs en de projectmedewerker onderwijs aan gedetineerden van de stuurgroep volwassenenonderwijs in 2012. De doelstellingen zullen verder in dit document verweven aanwezig zijn en hebben een bepalende rol gespeeld in het maken van keuzes in het verdere verloop van het proces.

De volgende drie doelstellingen werden gekozen.

4.1. kansen creëren voor gedetineerden

Gedetineerden vormen een doelgroep die op een korte periode geconfronteerd wordt met heel wat uitdagingen. De opsluiting maakt dat ze plots afgesneden worden van hun vertrouwde omgeving en ze vervallen, zeker in de beginperiode van de detentie, in een bijzonder onzekere situatie. Ze verliezen vaak werk en inkomen en ondertussen loopt het proces of onderzoek dat weinig houvast biedt voor de toekomst. Het hoeft geen betoog dat het zinvol is om in die situatie kansen te bieden om terug greep op het leven te krijgen. Ook veroordeelden, die over het algemeen meer zekerheid hebben over hun justitieel parcours, hebben nood aan kansen. 90 procent van de gedetineerden komt op een bepaald moment terug in de vrije samenleving. We hebben als maatschappij dan ook de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat ze de kans krijgen om op een geslaagde manier te re-integreren of te resocialiseren.

Met de Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangnissen wensen we volop in te zetten op het creëren van die kansen. Daar waar er mogelijkheden liggen, moeten ze benut worden, en daar waar ze reeds benut zijn, moet er maximaal gebruik van gemaakt worden. Hiertoe worden verder in dit document twee belangrijke pistes uitgewerkt: (1) het bepalen van een basisaanbod in elke gevangenis en (2) het uitwerken van een spreidingsplan voor beroepsopleidingen en diplomagerichte opleidingen.

“90 procent van de gedetineerden komt op een bepaald moment terug in de vrije samenleving. We hebben als maatschappij dan ook de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat ze de kans krijgen om op een geslaagde manier te re-integreren of te resocialiseren.”

Het basisaanbod zorgt ervoor dat elke gedetineerde, in welke gevangenis hij of zij ook terecht komt, de kans krijgt om opleiding te volgen. Het basisaanbod zal vooral toegespitst worden op de gedetineerden die het meeste nood hebben aan opleiding en ondersteuning in hun verder traject. Hierbij wordt in de eerste plaats gedacht aan geletterdheidsopleidingen in de ruimste zin van het woord⁸. In de gevangnissen waar er ruimere mogelijkheden zijn dan het basisaanbod wordt de

⁸ Onder ‘geletterdheid’ wordt verstaan, in overeenstemming met de definitie zoals die gehanteerd wordt binnen de sector basiseducatie: ‘de competentie om informatie te verwerven, te verwerken en gericht te gebruiken. Dit betekent met taal, cijfers en grafische gegevens kunnen omgaan en gebruik kunnen maken van

uitwerking hiervan aangemoedigd, maar de nadruk en prioriteit zal blijven liggen op de uitbouw van een volwaardig basisaanbod.

Het spreidingsplan voor de beroepsopleidingen en de diplomagerichte opleidingen moet ervoor zorgen dat gedetineerden die een langdurige opleiding willen en kunnen aanvatten, een zo breed mogelijke keuze aan opleidingen hebben. Hiertoe dienen tussen de gevangenen en de lokale onderwijsinstellingen concrete samenwerkingsafspraken gemaakt te worden. Dit moet ervoor zorgen dat enerzijds de cursisten een opleiding kunnen volgen die aansluit bij hun capaciteiten en interesses. Anderzijds moet ook rekening gehouden worden met relevante factoren zoals knelpuntberoepen, zodat de gevolgde opleidingen zo veel mogelijk kansen bieden voor de gedetineerden na hun detentieperiode.

4.2. efficiënte besteding van de ingezette middelen

Zowel de Vlaamse als federale overheid investeren heel wat middelen in de gevangenen en de gedetineerden. De federale overheid beheert de infrastructuur en het penitentiair personeel van de gevangenen en voorziet in de basisbehoeften van de gedetineerden. De Vlaamse overheid investeert in de gedetineerden op een aantal essentiële persoonsgebonden domeinen, zoals onderwijs, sport, welzijn, gezondheid, cultuur en werk. Zo investeert Vlaanderen bijvoorbeeld in de coördinatie en uitbouw van een sport- en culturaanbod via het Participatiedecreet⁹. Via hetzelfde decreet wordt via convenanten met de openbare bibliotheken vorm gegeven aan volwaardige gevangenisbibliotheken. Ook het beleidsdomein Onderwijs investeert fors in het aanbod in de gevangenen. Zo financiert het niet enkel de onderwijscoördinatie in de gevangenen via de consortia volwassenenonderwijs, gedetineerden worden ook volledig vrijgesteld van inschrijvingsgeld. Dat is een belangrijke randvoorwaarde voor de uitbouw van een toereikend en inclusief onderwijsbeleid binnen de muren.

De strafuitvoering en het beleid rond detentie en onderwijs aan gedetineerden kent echter zeer veel pijnpunten. De eerder aangegeven voorbeelden van de overbevolking en financiering van het geletterdheidsaanbod spelen ook hier een rol. Mogelijke oplossingen voor deze problemen zijn niet alleen complex, ze kosten ook handenvol geld. In tijden van budgettaire krapte bij de overheden zorgt dit voor een spanningsboog tussen het beleid en de praktijk.

Om de recente investeringen van de Vlaamse overheid voor gedetineerden, onder meer via het Participatiedecreet en het Decreet betreffende het volwassenenonderwijs, niet onnodig onder druk te zetten, is het belangrijk om de ingezette middelen maximaal te laten renderen. De Vlaamse leidraad wil hieraan tegemoet komen. Verder in dit document zullen handvatten aangereikt worden om te komen tot een optimale samenwerking van de verschillende partners met een maximaal rendement van de ingezette middelen bij de doelgroep. Dit maximaal rendement kan de vorm aannemen van duurzaamheid van investeringen, maar ook van maximaal bereik van de doelgroep en maximaal rendement bij de doelgroep op lange termijn. Een concreet voorbeeld van dit laatste is het streven naar volledige opleidingscyclussen voor beroepsopleidingen, zodat een beroepscertificaat

ICT. Geletterd zijn is belangrijk om zelfstandig te functioneren en te participeren in de samenleving en om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen'.

⁹ Decreet houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport van 18 januari 2008.

behaald kan worden dat voor de houder een onmiskenbare meerwaarde betekent op de arbeidsmarkt.

4.3. bewaken van de kwaliteit van het onderwijsaanbod

Zowel de consortia volwassenenonderwijs als de stuurgroep volwassenenonderwijs dragen de kwaliteit van het onderwijs hoog in het vaandel. Het onderwijsaanbod dat ingericht wordt binnen de muren voldoet in principe aan dezelfde normen en standaarden als het aanbod buiten. Enkele uitzonderingen worden hierop gemaakt in bijzondere situaties, bijvoorbeeld omdat het in de gevangenis niet toegestaan is om met internet te werken. In overleg zoeken de lokale partners in dat geval een geschikte en toereikende oplossing. Dankzij het behoud van deze standaarden kunnen de centra, mits de nodige inspanningen en soms met vallen en opstaan, volwaardige en gelijkwaardige attesten en certificaten uitreiken aan de cursisten in de gevangenissen.

Daar waar de inhoudelijke kwaliteit van het onderwijsaanbod aldus zo goed mogelijk gevrijwaard wordt, is het in de gevangenis veel moeilijker om te waken over een kwaliteitsvolle samenstelling van dit aanbod. Er spelen immers heel wat factoren die de samenstelling van het aanbod beïnvloeden. In de eerste plaats is de potentiële doelgroep binnen de gevangenis veel kleiner dan de potentiële doelgroep in de vrije samenleving. Rekening houdend met de rationaliseringsnorm in het volwassenenonderwijs (de zogenaamde 'delers') in het kader van de financiering van het aanbod van de onderwijsverstrekkers, zorgt deze kleine potentiële doelgroep ervoor dat slechts een beperkt aantal cursussen kan worden ingericht, sterk afhankelijk van de grootte van de inrichting. Daarnaast spelen nog talloze andere factoren een rol, zoals de beschikbare infrastructuur in de inrichting, de resultaten van behoeftepeilingen bij de doelgroep, de mogelijkheden van de lokale onderwijsverstrekkers op vlak van onderwijsbevoegdheid en financiering, de beperking bij de inpassing van de lesmomenten in het gevangenisregime, de compatibiliteit van de opleiding met de beveiligde omgeving (internet, gebruik van ladders, boren, messen, ... bij technische opleidingen), enzovoort.

“Daar waar de inhoudelijke kwaliteit van het onderwijsaanbod zo goed mogelijk gevrijwaard wordt, is het in de gevangenis veel moeilijker om te waken over een kwaliteitsvolle samenstelling van dit aanbod.”

De Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen tracht deze factoren in kaart te brengen zodat ze bij lokale beleidsbeslissingen rationeel in overweging kunnen genomen worden. Op deze manier biedt het een toetssteen voor de kwaliteitsvolle uitbouw van een lokaal aanbod.

Daarnaast willen we met dit document tekortkomingen en structurele knelpunten in het beleidskader rond het onderwijs aan gedetineerden identificeren en toelichten. Het huidige beleidskader hindert immers zoals reeds aangegeven op een aantal punten de uitbouw van een kwaliteitsvol aanbod. We hopen met deze leidraad een aanleiding te geven om het debat hierover te openen en blijvend te stofferen.

5. omgevingsanalyse

Voorafgaandelijk aan het uitwerken van de Vlaamse leidraad werd een beknopte omgevingsanalyse gemaakt van het onderwijs aan gedetineerden in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen.

5.1. opleidingsplannen consortia volwassenenonderwijs

Een eerste referentie dient gemaakt te worden naar de opleidingsplannen van de consortia volwassenenonderwijs. Elk consortium volwassenenonderwijs dient conform de samenwerkingsovereenkomst met de Vlaamse overheid vijfjaarlijks een lokaal opleidingsplan te maken. Dit opleidingsplan omvat een uitgebreide omgevingsanalyse en dient jaarlijks geactualiseerd te worden. De consortia volwassenenonderwijs met één of meerdere gevangenissen in hun werkingsgebied, maakten ook werk van een omgevingsanalyse van de gevangenis(sen) en kwamen soms tot beleidsdoelstellingen voor de onderwijscoördinatie en het aanbod in de gevangenis. Aangezien niet alle opleidingsplannen door de raden van bestuur van de consortia volwassenenonderwijs openbaar gemaakt werden, nemen we ze niet op in de bijlagen van dit document. Voor meer informatie verwijzen we door naar de consortia volwassenenonderwijs¹⁰ zelf. Deze opleidingsplannen werden echter wel in aanmerking genomen bij de opmaak van deze leidraad. De inhoud ervan werd bij hoofde van de onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs, die allen nauw betrokken waren bij het gehele proces, ingebracht in de discussies en conclusies.

5.2. jaarverslagen van de beleidscoördinatoren van de afdeling welzijn en samenleving

De beleidscoördinatoren van de Afdeling Welzijn en Samenleving van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, zijn verantwoordelijk voor de coördinatie van de gehele Vlaamse hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen¹¹. Ze coördineren en ondersteunen er lokaal de samenwerkingspartners, plegen overleg met de gevangenisdirectie, stimuleren een goede samenwerking en garanderen de toepassing van de beleidsvisie van de Vlaamse overheid op de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. In elke gevangenis in Vlaanderen en Brussel is een beleidscoördinator actief. De beleidscoördinatoren stellen in samenwerking met de lokale partners een jaarverslag op van de hulp- en dienstverlening in de gevangenissen. Deze jaarverslagen omvatten een beschrijving van het aanbod, aangevuld met opmerkingen, knelpunten, beleidsstrategieën en projecten. Voor de opmaak van dit document werden de meest recente jaarverslagen in overweging genomen. De jaarverslagen zijn te consulteren op de website van de Afdeling Welzijn en Samenleving¹².

¹⁰ De contactgegevens van de consortia volwassenenonderwijs met één of meerdere gevangenissen in het werkingsgebied zijn terug te vinden op de website van Klasbak (www.klasbak.net).

¹¹ De opdrachten van de beleidscoördinator en de samenwerkingsstructuur zijn bepaald in het Decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden van 8 maart 2013.

¹² <http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/jaarverslagen/Paginas/default.aspx>

5.3. gevangenen en hun populatie

In Vlaanderen en Brussel bevinden zich 19 inrichtingen waarin de opleidingsverstrekkers van het volwassenenonderwijs een opdracht hebben¹³. De grootte en samenstelling van de populatie van deze instellingen is zeer divers. Onderstaande tabellen geven een overzicht van deze gegevens per instelling, samengesteld uit het jaarverslag 2012 van het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI)¹⁴. We dienen hierbij wel op te merken dat de gedetineerden in de gevangenis van Tilburg meegerekend zijn in de cijfers voor de Penitentiaire Inrichting Wortel, maar dat het volwassenenonderwijs niet bevoegd is om een aanbod in te richten in Tilburg. Gezien er in Tilburg dagelijks ongeveer 650 mannelijke gedetineerden verblijven, dienen deze afgetrokken te worden van de totale dagelijkse bevolking van Wortel die in aanmerking komt voor een Vlaams opleidingsaanbod.

INRICHTING	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Merksplas	667,6		667,6
Wortel (en Tilburg)	863,3		863,3
Antwerpen	661,2	60,7	721,9
Mechelen	121		121
Turnhout	198,4		198,4
Hoogstraten	168,4		168,4
Sint-Gillis	753,2		753,2
Leuven Centraal	348,3		348,3
Vorst	668,8		668,8
Leuven Hulp	196,7		196,7
Berkendael		96,1	96,1
Brugge	684,1	108,1	792,3
Ieper	85,7		85,7
Ruiselede	55,8		55,8
Gent	377,8	56,9	434,7
Oudenaarde	156,6		156,6
Dendermonde	224,6		224,6
Hasselt	529,1	38,7	567,8
Tongeren	16		16

Figuur 2. Gemiddelde dagelijkse bevolking volgens geslacht in 2012

¹³ Opdracht via het Decreet betreffende het volwassenenonderwijs van 15 juni 2007 en het Decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden van 8 maart 2013

¹⁴ http://justitie.belgium.be/nl/binaries/jaarverslag%20nl_spread_tcm265-225153.pdf

INSTELLING	BEKLAAGD		VEROORDEELD		GEÏNTERNEERD		ANDERE		TOT
	GDB	%	GDB	%	GDB	%	GDB	%	GDB
Merkspas	23,2	3,5%	306,6	45,9	329,3	49,3%	8,5	1,3%	667,6
Wortel (en Tilburg)	12,2	1,4%	842,3	97,6%		0,0%	8,8	1,0%	863,3
Antwerpen	511,7	70,9%	116,1	16,1%	91,0	12,6%	3,2	0,4%	721,9
Mechelen	91,5	75,7%	28,5	23,6%	0,6	0,5%	0,4	0,3%	121,0
Turnhout	99,9	50,4%	34,1	17,2%	63,1	31,8%	1,3	0,7%	198,4
Hoogstraten	0,2	0,1%	167,7	99,6%		0,0%	0,5	0,3%	168,4
Sint-Gillis	331,3	44,0%	419,3	55,7%	2,3	0,3%	0,4	0,0%	753,2
Leuven Centraal	18,2	5,2%	317,7	91,2%	2,1	0,6%	10,3	3,0%	348,3
Vorst	459,4	68,7%	109,2	16,3%	96,5	14,4%	3,7	0,6%	668,8
Leuven Hulp	78,7	40,0%	67,1	34,1%	49,1	25,0%	1,8	0,9%	196,7
Berkendael	47,9	49,9%	38,1	39,6%	9,9	10,3%	0,2	0,2%	96,1
Brugge	240,3	30,3%	494,6	62,4%	34,9	4,4%	22,5	2,8%	792,3
Ieper	65,7	76,7%	18,4	21,5%	0,3	0,4%	1,2	1,4%	85,7
Ruiselede	0,0	0,0%	54,6	97,9%		0,0%	1,2	2,1%	55,8
Gent	172,3	39,6%	146,7	33,7%	111,1	25,6%	4,6	1,1%	434,7
Oudenaarde	41,7	26,6%	110,3	70,4%	0,7	0,5%	3,9	2,5%	156,6
Dendermonde	124,0	55,2%	96,5	43,0%	0,5	0,2%	3,6	1,6%	224,6
Hasselt	181,0	31,9%	375,8	66,2%	2,1	0,4%	8,9	1,6%	567,8
GFC Tongeren	5,8	26,5%	16,0	73,1%		0,0%	0,1	0,4%	21,9

Figuur 3. Gemiddelde dagelijkse bevolking per prioritaire wettelijke toestand in 2012

Ook de gemiddelde verblijfsduur van de gedetineerden is een belangrijke parameter in de samenstelling en de organisatie van het opleidingsaanbod. Voor korte verblijfperiodes dient immers gewerkt te worden met korte, intensieve opleidingen. Voor langere verblijfperiodes kan naargelang de lengte gekozen worden voor opleidingen of cursussen die een volledig semester, een volledig schooljaar of zelfs meerdere schooljaren lopen. Jammer genoeg vinden we over gemiddelde verblijfsduur van de gedetineerden niets terug in de jaarverslagen van het DG EPI. Uit de ervaringen van de onderwijscoördinatoren blijkt dat we gemiddeld voor beklagden op een verblijfsduur van één tot drie maanden mogen rekenen. Daarbinnen zitten echter nog grote individuele verschillen. Sommige gedetineerden verblijven 1 dag of enkele dagen in de gevangenis, bij anderen kan het jaren duren voor ze vrijkomen, veroordeeld of geïnterneerd worden. Bovendien blijven beklagden vaak in het arresthuis¹⁵ ook nadat ze veroordeeld zijn. Op dat moment hebben ze niet meer het statuut van beklagde, maar verblijven ze wel in dezelfde instelling, wat de gemiddelde verblijfsduur voor de instelling verhoogt. Voor heel wat instellingen is deze situatie van toepassing. Wat betreft de verblijfsduur van veroordeelden kunnen we geen gemiddelde inschatten. Wel bepalen de classificatieregels van de gevangnissen vaak hoe lang de straf van de gemiddelde veroordeelde er duurt.

“Uit de ervaringen van de onderwijscoördinatoren blijkt dat we gemiddeld voor beklagden op een verblijfsduur van één tot drie maanden mogen rekenen.”

¹⁵ Gevangenis voor beklagden, in afwachting van hun proces.

Zo heeft men in de gevangenis van Brugge een afdeling van kortgestraften (minder dan vijf jaar) en een afdeling van langgestraften (meer dan vijf jaar), huisvest Wortel gevangenen met een strafmaat van minder dan vijf jaar, Leuven Centraal meer dan vijf jaar, enzovoort. In principe kunnen de lokale partners op basis van de ervaringen en vaststellingen van de medewerkers betrekkelijk goed inschatten hoe lang een cursus al dan niet mag duren om die zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de verblijfsduur van de gedetineerden.

In het kader van het Masterplan gevangenisbouw van de Federale Overheidsdienst Justitie plant men in de komende jaren de opening van enkele nieuwe gevangenissen. In Vlaanderen is de eerste nieuwe gevangenis in Beveren geopend in het voorjaar van 2014. Verder is men bezig met (de voorbereidingen voor) de bouw van gevangenissen in Dendermonde, Haren (Brussel) en Antwerpen. De nieuwe gevangenissen in Haren en Antwerpen zijn in principe ter vervanging van de oude gebouwen in Brussel (Vorst, Sint-Gillis, Berkendael) en Antwerpen. Over de timing voor ingebruikname en de classificatie van deze nieuwe inrichtingen bestaat nog geen duidelijkheid.

5.4. classificatie van de gevangenissen

Zoals hierboven reeds aangegeven gelden voor alle gevangenissen welbepaalde classificatieregels. Deze regels worden vastgelegd door het DG EPI en bepalen welk statuut en welke specifieke categorieën van gedetineerden (bv. vrouwelijke gedetineerden, niet-Nederlandstaligen, vluchtgevaarlijke gedetineerden, illegalen, psychopaten, seksueel delinquenten, primair gestraften¹⁶, ...) in elke gevangenis wel of niet ondergebracht mogen worden. Ruwweg kunnen we de gevangenissen telkens in twee categorieën opsplitsen.

Volgens het beveiligingsniveau: open, halfopen en gesloten instellingen

In Vlaanderen en Brussel zijn er twee open instellingen en één halfopen instelling. Al de andere instellingen zijn gesloten. De open instellingen zijn die van Hoogstraten en Ruislede, de halfopen instelling is die van Merksplas. Over deze laatste kunnen we stellen dat ze in theorie halfopen is vanwege de verschillende paviljoenen en de vele bewegingen in open lucht tussen de paviljoenen, maar dat het in de praktijk een regime zoals dat van de gesloten instellingen betreft. In de open instellingen is het regime wel substantieel anders. De gedetineerden kunnen er zich meestal vrij bewegen binnen de instelling, er is een grote openheid voor het volgen van opleiding of werken buiten de gevangenis en de perimeterbeveiliging van de instelling is opvallend minder groot. Eigen aan de open regimes is ook dat er strenge classificatieregels gelden. Meestal is Nederlands spreken een voorwaarde, en moeten de gedetineerden vaak ook bereid zijn om te werken of een opleiding te volgen. De mogelijkheden voor tewerkstelling en opleiding zijn in deze gevangenissen dan ook groter dan in de meeste andere gevangenissen.

Volgens het statuut van de gedetineerden: arresthuizen, strafhuizen, instellingen voor uit handen gegeven jongeren

De meeste gevangenissen zijn arresthuizen, strafhuizen of combinaties ervan. Arresthuizen herbergen gedetineerden in voorhechtenis, die in de aanloop van hun proces op bevel van de onderzoeksrechter opgesloten worden in de gevangenis omdat er bijvoorbeeld een groot

¹⁶ Gedetineerden die voor de eerste keer veroordeeld zijn

risico is op collusie met het slachtoffer of op ontvluchting van het land. Strafhuizen zijn gevangenis met veroordeelde gedetineerden, onafhankelijk hun strafmaat. De meeste gevangenis combineren in de praktijk vaak meerdere statuten, maar hebben een duidelijke klemtoon op één welbepaald statuut. De gevangenis van Antwerpen en Vorst zijn voorbeelden van grote arresthuizen, de gevangenis van Leuven Centraal, Oudenaarde en Merksplas zijn strafhuizen. In de gevangenis van Brugge en Hasselt worden verschillende statuten gecombineerd, hoewel deze groepen gedetineerden binnen de gevangenis meestal wel worden ondergebracht in aparte vleugels. Volgens de meest recente gegevens die wij ontvingen van het DG EPI kunnen de gevangenis als volgt ingedeeld worden.

- **Arresthuizen** Antwerpen, Gent, Ieper, Leuven Hulp, Vorst, Sint-Gillis
- **Strafhuizen** Merksplas, Wortel, Hoogstraten, Leuven Centraal, Oudenaarde, Ruiselede, Tilburg, Beveren
- **Combinatie van statuten** Brugge, Dendermonde, Hasselt, Mechelen, Turnhout

Er is in Vlaanderen en Brussel één instelling voor uit handen gegeven jongeren, met name de gevangenis van Tongeren. Deze herbergt dagelijks gemiddeld 16 gedetineerde jongeren, die berecht zijn als volwassene hoewel ze minderjarig waren op het moment van de feiten. Hierdoor mogen ze niet ondergebracht worden in een gevangenis met meerderjarige gedetineerden die eveneens veroordeeld zijn tot gevangenisstraffen. Zolang ze het statuut van uit handen gegeven jongere behouden, moeten deze jongeren in de gevangenis van Tongeren blijven, ook al bereiken ze ondertussen de leeftijd van 18 jaar. Vermits deze jongeren vaak zware feiten gepleegd hebben waarvoor ze uit handen zijn gegeven, hebben ze meestal lange straffen en zijn de meesten onder hen in de praktijk al (lang) meerderjarig. In de gevangenis van Tongeren is er, in tegenstelling tot de andere gevangenis, een team van Jongerenwelzijn¹⁷ actief dat er doorlopend een onderwijsaanbod voorziet zoals in de gesloten jeugdinstellingen.

Het DG EPI werkt op dit moment ook samen met de Regie der Gebouwen aan de bouw van twee forensisch psychiatrische centra (FPC). Eén ervan in Wondelgem (Gent) en één in Linkeroever (Antwerpen). Deze FPC zullen geïnterneerden herbergen, en worden in nauw overleg tussen de departementen Justitie en Volksgezondheid vorm gegeven. Op dit ogenblik is het nog niet duidelijk of de inrichtingen het statuut van een gevangenis of van een ziekenhuis zullen krijgen. Dat maakt dat het ook voor de hulp- en dienstverlening, waaronder de onderwijsverstrekkers, voorlopig onduidelijk is wat hun opdracht in de nieuwe inrichtingen zal zijn.

Het DG EPI werkt momenteel aan een herziening en verfijning van de classificatieregels in de Belgische instellingen. Ter voorbereiding van de Vlaamse leidraad konden wij de voorlopige documenten van de Dienst Detentiebeheer van het DG EPI inkijken, maar deze waren nog niet van die aard dat ze verder verspreid konden worden. Wij nemen dus hier geen volledige lijst met classificatieregels van de gevangenis op, maar verwijzen naar de oefening die aan de gang is en hopen binnen afzienbare tijd een definitief document aan deze leidraad te kunnen toevoegen. In het

¹⁷ Agentschap van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin dat onder andere instaat voor de organisatie en inrichting van onderwijs in de gesloten jeugdinstellingen, waar de bewoners nog leerplichtig zijn.

onderstaande hoofdstuk rond transferstromen tussen de gevangenis worden wel al heel wat classificatieregels besproken.

5.5. transferstromen tussen de gevangenis

Op basis van de classificatieregels worden gedetineerden in een bepaalde gevangenis geplaatst. Er spelen echter nog andere dynamieken mee dan de pure classificatie van gevangenis om de keuze te maken in welke gevangenis een bepaalde gedetineerde terecht komt. Zo is er bijvoorbeeld ook de woonplaats van de gedetineerde of de ontlasting van bepaalde gevangenis onder druk van de overbevolking. Op basis van de classificatie en deze bijkomende dynamieken kan voor een stuk voorspeld worden in algemene termen waar gedetineerden terechtkomen en welke grote transferstromen er zijn tussen gevangenis. Deze gegevens kunnen eventueel van belang zijn bij het uittekenen van een onderwijstraject over de gevangenis muren heen. Samen met de bevoegde diensten¹⁸ van het DG EPI probeerden we de meeste van deze stromen in kaart te brengen.

“Op basis van de classificatie en bijkomende dynamieken kan voor een stuk voorspeld worden welke grote transferstromen er zijn tussen gevangenis.”

5.5.1. beklagden

Plaatsing van beklagden (dus het binnenkomen in de gevangenis) gebeurt op basis van domicilie of plaats van delict, afhankelijk van de manier waarop de gedetineerde naar de gevangenis gaat of gebracht wordt. Gebeurt dit na oproeping, waarbij de gedetineerde zichzelf aanbiedt aan de gevangenispoort, dan is de domicilie bepalend. De persoon begeeft zich in dat geval altijd naar het arresthuis het dichtst bij de eigen woonplaats. Wordt de persoon opgepakt door de politie, dan wordt hij gebracht naar een arresthuis nabij de plaats waar de feiten gepleegd zijn of waar hij/zij opgepakt is.

In beide gevallen kan de gedetineerde in voorarrest nadien nog overgeplaatst worden naar een andere gevangenis op vraag van de onderzoeksrechter.

5.5.2. veroordeelden

transfer na veroordeling

Na veroordeling verhuizen gedetineerden van een arresthuis naar een instelling voor strafuitvoering (althans in theorie, in de praktijk verhinderen wachtlijsten voor de strafhuizen vaak transfers waardoor veroordeelden blijven hangen in de arresthuizen). De keuze van de instelling voor strafuitvoering hangt af van het soort straf en het (risico)profiel van de gedetineerde. Hiervoor gelden de classificatieregels voor de verschillende strafhuizen waarover we hierboven gesproken hebben. Enkele concrete voorbeelden van deze classificatieregels:

¹⁸ Op basis van overleg met de Regionale Directie Noord en de Dienst Detentiebeheer van het DG EPI in 2012.

- op basis van de lengte van de straf
- op basis van de aard van de feiten (recidive, drugs, zedenfeiten, korte of lange straffen, illegalen, ...)
- op basis van werk (bv. Ruiselede) of opleiding (bv. Hoogstraten, Oudenaarde)
- op basis van projecten (bv. drugvrije afdeling in Brugge)
- op basis van de fase in het detentietraject (bijvoorbeeld open versus gesloten instellingen)

Indien er op basis van de classificatieregels nog keuze is tussen verschillende instellingen tracht men rekening te houden met de regio waar de gedetineerde woont. Vanuit Ieper bijvoorbeeld zal een gedetineerde eerder naar Brugge dan naar Hasselt gaan. Brugge en Hasselt zijn instellingen met hetzelfde classificatieprofiel.

Indien een gedetineerde meerdere statuten tegelijk heeft wegens verschillende lopende onderzoeken/rechtszaken, dan geldt de volgende voorrang bij de keuze van instelling:

1. beklagde
2. geïnterneerde
3. veroordeelde

transfer later in het detentietraject

Verder zijn er nog een aantal andere redenen om gedetineerden over te plaatsen in de loop van het detentietraject:

- Tuchtproblemen (deze gedetineerden gaan in eerste instantie vaak richting Brugge, Hasselt, Oudenaarde of Gent)
- Op vraag van de gedetineerde om allerlei redenen (bv. onderwijs, werk, nabijheid familie)
- Ontlasten van de arresthuizen of andere instellingen wegens overbevolking

Het is moeilijk om te bepalen welke redenen voorrang krijgen op anderen. Dit wordt steeds individueel afgewogen door de Dienst Detentiebeheer van het DG EPI. Vaak krijgen tuchtttransfers wel absolute voorrang. Verder worden vragen van directies tot ontlasting van de instelling of vragen van de gedetineerden zelf steeds afgewogen ten aanzien van de mogelijkheden op dat moment. Heel vaak speelt de overbevolking en de hoeveelheid beschikbare plaatsen in de verschillende inrichtingen hier een doorslaggevende rol.

Het gegeven dat hier geen duidelijke richtlijnen bestaan, maar de Dienst Detentiebeheer over alle dossiers individueel beslist en prioriteiten legt, zorgt voor de indruk van willekeur die soms leeft bij de medewerkers. Dit wordt nog versterkt door de veelvuldige beslissingen op basis van druk van de overbevolking, die alle andere logica doorbreekt.

5.5.3. voorspelbare transferstromen

Op basis van bovenstaande gegevens en de gedetailleerde classificatie van de gevangenen kunnen een aantal globale transferstromen voorspeld worden. Het gaat hierbij voornamelijk om transfers van arresthuizen naar strafhuizen na veroordeling van een beklagde. Niet toevallig vind je in de linkerkolom van onderstaande tabel de arresthuizen terug en in de rechterkolom de strafhuizen. De instellingen die beide combineren zijn terug te vinden in beide kolommen. Uit de ervaring van de

onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs blijkt dat deze stromen effectief waarneembaar zijn in de gedetineerdenpopulaties. We geven ze hier dan ook weer omdat ze een element kunnen zijn om een complementair aanbod tussen de verschillende gevangenissen te bepalen.

VAN	NAAR
Vorst en Sint-Gillis	Franstalige instelling Merksplas Wortel Vorst of Sint-Gillis
Leuven Hulp	Merksplas Wortel Leuven Hulp
Antwerpen	Merksplas Wortel Hasselt
Mechelen	Merksplas Wortel Hasselt
Turnhout	Merksplas Turnhout
Hasselt	Hasselt
Gent	Brugge Gent
Dendermonde	Dendermonde Wortel Merksplas
Ieper	Brugge
Brugge	Brugge

Figuur 4. Globale transferstromen na vonnis

5.6. onderwijsaanbod in de gevangenissen

Het bestaande onderwijsaanbod in de gevangenissen was één van de belangrijkste referentiepunten tijdens de opmaak van deze leidraad. Een volledig en actueel overzicht van het opleidingsaanbod van de CVO en de CBE is terug te vinden op de website van Klasbak¹⁹. Hieronder geven we een sterk vereenvoudigd overzicht voor de mannelijke populatie in 2012 weer om een globaal beeld van het onderwijsaanbod te schetsen. We beklemtonen hierbij dat de aangegeven opleidingen meestal slechts deels worden ingericht, en het dus niet om de volledige opleiding gaat. In heel wat gevallen betreft het slechts enkele modules. Voor meer gedetailleerde informatie verwijzen we naar de website van Klasbak.

¹⁹ <http://www.klasbak.net/index.php/19-opleidingsaanbod/15-opleidingsaanbod>

Inrichting	CVO/CBE	Aanbod
Antwerpen	CVO	Informatica NT2 ²⁰
	CBE	NT2
Mechelen	CVO	Schilder-decorateur Informatica NT2
	CBE	G-coach ²¹ schilderen VCA ²²
Merksplas	CVO	Informatica Bedrijfsbeheer Onderhoud en herstellingen Algemene vorming Engels Spaans Frans
Wortel	CVO	Schilder-decorateur Informatica Hulpkok Frans
	CBE	Open leercentrum Werknemer zijn Gezondheid NT1 ²³
Turnhout	CVO	Informatica Frans Engels
Hoogstraten	CVO	Hulpkok Groenzorg Informatica Boekhouden-informatica Open leercentrum
	CBE	Werknemer zijn Communicatie op de werkvloer Budgetteren Gezondheid Open leercentrum
Leuven Centraal	CVO	Bedrijfsbeheer Metselaar Bekister Stukadoor Tegelzetter Residentieel elektrotechnisch installateur Autocad Informatica Frans Engels NT2 Spaans Open leercentrum
	CBE	VCA NT2 NT1

²⁰ Nederlands voor anderstaligen

²¹ Geletterdheidscoach

²² Veiligheidschecklist aannemers

²³ Nederlands moedertaal

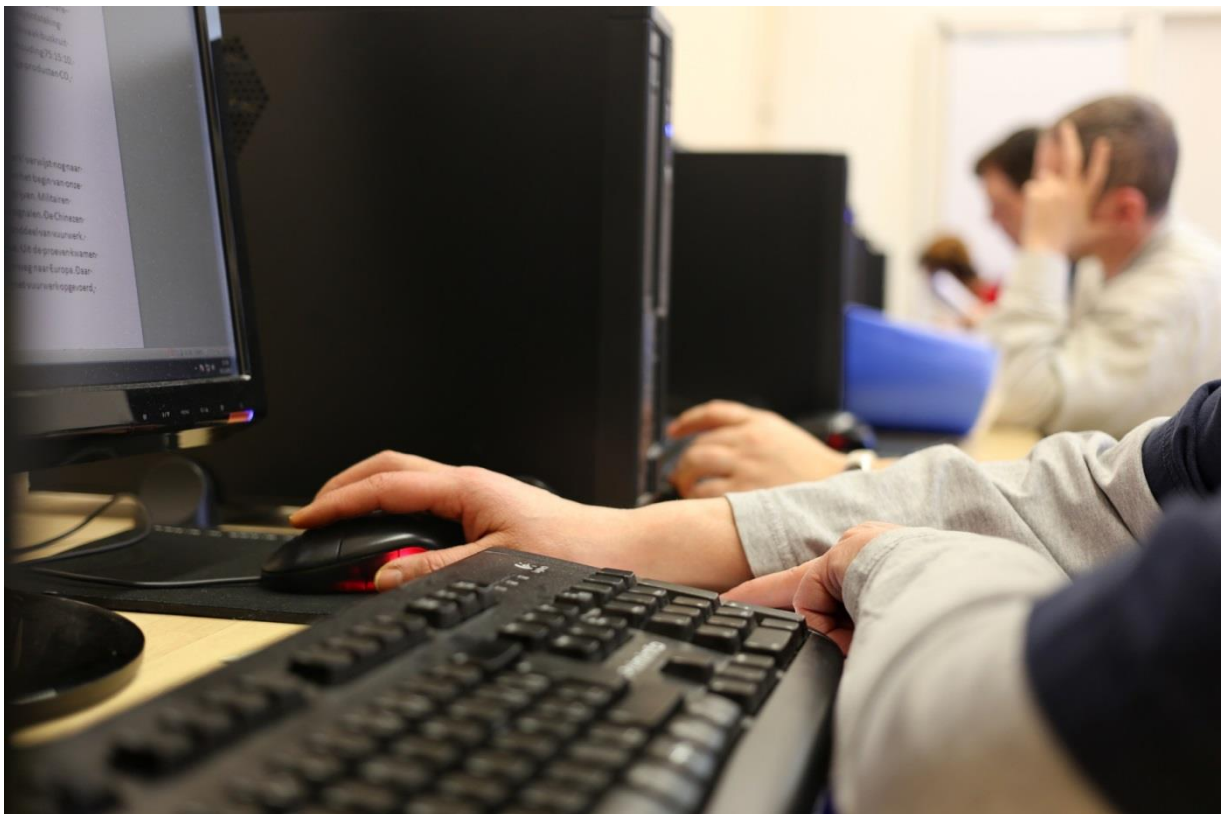
		Open leercentrum
Leuven Hulp	CVO	Metselen Autocad Informatica Open leercentrum
	CBE	VCA NT2 Theorie rijbewijs Open leercentrum
Sint-Gillis	CVO	Hulpkok Informatica NT2 Frans
	CBE	Basis communicatie/solliciteren NT1
Vorst	CBE	Open leercentrum
Berkendael	-	
Hasselt	CVO	Informatica Engels Open leercentrum
	CBE	NT2 NT1
Tongeren	-	
Gent	CVO	Informatica NT2 Spaans Engels Frans
	CBE	Wiskunde Open leercentrum
Oudenaarde	CVO	Loodgieter Monteur centrale verwarming Kantooradministratie en gegevensbeheer Informatica Algemene vorming
	CBE	Wiskunde Open leercentrum
Dendermonde	CVO	Schilder-decorateur Algemene vorming Informatica Italiaans Engels Frans NT2
	CBE	Theorie rijbewijs
Ieper	CBE	Open leercentrum
Brugge	CVO	Stikken Koken Bedrijfsbeheer Industrieel Elektrotechnisch installateur Lasser-monteerder Informatica Algemene vorming Engels Spaans NT2
	CBE	Open leercentrum
Ruiselede	CVO	Tuinonderhoud

		Groenteteelt Bestuurder heftruck Algemene vorming Koken
	CBE	Theorie rijbewijs Open leercentrum

Figuur 5. Aanbod voor mannelijke gedetineerden in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen in 2012 (vereenvoudigde weergave)

Een belangrijke kanttekening dient gemaakt te worden bij het onderscheid tussen het opleidingsaanbod voor mannelijke en voor vrouwelijke gedetineerden. Met uitzondering van de gevangenis van Gent wordt in elke gevangenis in Vlaanderen en Brussel een apart aanbod voor mannen en vrouwen georganiseerd. Er wordt met andere woorden enkel in Gent met gemengde cursistengroepen gewerkt. Dit heeft als gevolg dat het opleidingsaanbod voor mannen en vrouwen er volledig anders uitziet. Uit bovenstaande cijfers blijkt dat slechts vijf van de negentien gevangenissen ook vrouwelijke gedetineerden herbergen: Antwerpen, Hasselt, Berkendael, Gent en Brugge. Over het algemeen is het aanbod voor vrouwen in de gevangenissen eerder beperkt.

“Met uitzondering van de gevangenis van Gent wordt in elke gevangenis in Vlaanderen en Brussel een apart aanbod voor mannen en vrouwen georganiseerd.”

6. vier basisprincipes voor de uitbouw van een kwaliteitsvol aanbod

Op basis van de eerder geformuleerde doelstellingen werden vier basisprincipes gedefinieerd voor de Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen. Deze basisprincipes werden afgetoetst bij de verschillende betrokken partijen tijdens verschillende stadia van het ontwikkelingsproces. Ze vormen de kern van voorliggend document.

De vier basisprincipes luiden als volgt:

1. Een basisaanbod in elke gevangenis
2. Een aanbod van beroepsopleidingen in welbepaalde gevangenissen
3. Spreiding en afstemming van het aanbod over de muren heen
4. Autonomie en verantwoordelijkheid

In de volgende hoofdstukken lichten we deze basisprincipes verder toe.

7. eerste basisprincipe – basisaanbod in elke gevangenis

7.1. geen lijst maar een raamwerk

Reeds in de eerste fase van de ontwikkeling van de Vlaamse leidraad voor het onderwijsaanbod in de gevangenissen waren de consortia volwassenenonderwijs en de stuurgroep volwassenenonderwijs het eens dat de uitbouw van een basisaanbod in elke gevangenis essentieel is voor een goed onderwijsaanbod in Vlaanderen en Brussel. Ook de verschillende partners met wie dit plan besproken is, konden zich hierin vinden. Een basisaanbod zorgt immers voor een minimale vorm van gelijkheid tussen de gedetineerden op vlak van kansen voor onderwijs. Gelijk waar een gedetineerde binnenkomt zou hij/zij dus de mogelijkheid hebben om een onderwijsaanbod te volgen.

We hebben daarbij verder gekeken dan het zuivere cursusaanbod van de onderwijsverstrekkers, en hebben elementen als methodieken en trajectbegeleiding mee in overweging genomen bij de samenstelling van het basisaanbod. Een onderwijsaanbod beperkt zich immers niet tot een aanbod aan groepslessen. Individueel aanbod is evenzeer belangrijk en bepaalde methodieken kunnen ervoor zorgen dat het onderwijs op een kwalitatieve manier kan worden aangeboden.

“Een basisaanbod zorgt voor een minimale vorm van gelijkheid tussen de gedetineerden op vlak van kansen voor onderwijs.”

De concrete invulling van het basisaanbod bleek een bijzonder moeilijke oefening. Gezien de grote verscheidenheid aan inrichtingen was het onmogelijk om een basisaanbod aan opleidingen te bepalen dat toepasselijk is in elke gevangenis. De volgende argumenten kwamen daarbij aan bod:

- Een breed basisaanbod uitbouwen is alvast geen optie, omdat het ook realiseerbaar moet zijn in de kleine instellingen.
- Ook beroepsopleidingen of langdurige trajecten kunnen in veel kleinere instellingen niet gerealiseerd worden.
- Voor de hand liggende cursussen als NT2²⁴ zijn zinloos in de inrichtingen waarin Nederlandstalig zijn geldt als classificatievoorwaarde.
- Talencursussen als Spaans vinden in elke gevangenis een geschikt publiek, maar daar kan men zich dan weer de vraag stellen wat de maatschappelijke meerwaarde is om deze opleiding op te nemen in een basisaanbod voor gedetineerden.
- ICT-opleidingen zijn op dat vlak zeker wel geschikt, maar hier is het dan weer moeilijker om een concrete cursus of een concreet niveau te kiezen. Een basisaanbod bestaande enkel uit ICT-cursussen omdat er verder geen algemeen geldende afspraken kunnen gemaakt worden, is bovendien ook niet waardevol.

Redelijk snel kwamen we, in samenspraak met de partners, tot de conclusie dat het noodzakelijk was om ten eerste een welbepaalde doelgroep voor ogen te hebben. Het is immers onbegonnen werk om

²⁴ Nederlands voor anderstaligen - in 2012 had slechts 55,6% van de gemiddelde dagelijkse gevangenispopulatie de Belgische nationaliteit, de overgrote meerderheid van deze niet-Belgen is het Nederlands onmachtig, meestal worden cijfers van 43 à 44 % anderstaligen gerekend.

voor alle gedetineerden een interessante opleiding op het juiste niveau aan te bieden. Ten tweede moesten we afstappen van de idee om het basisaanbod op Vlaams niveau concreet invulling te geven. We zouden eerder kiezen voor een raamwerk of kader waarbinnen de lokale partners zelf de nodige speelruimte hebben om het aanbod aan te passen aan de lokale noden en beperkingen.

De vraag stelde zich of we bepaalde doelgroepen prioritair wilden bejegenen. Hierbij werd in eerste instantie gedacht aan de meest duidelijke opsplitsingen in het gevangenislandschap: enerzijds volgens statuut (beklaagd, veroordeeld, geïnterneerd) en anderzijds volgens geslacht. Deze groepen zitten in de gevangenissen meestal in fysiek afgescheiden vleugels of afdelingen en het is dan ook eenvoudig en soms zelfs noodzakelijk om een gescheiden aanbod voor deze verschillende doelgroepen te voorzien. Er is echter expliciet voor gekozen om dat in deze Vlaamse leidraad niet te doen. In de eerste plaats is er besloten om nergens een onderscheid te maken tussen het statuut van de gedetineerden. We willen met andere woorden even goed een basisaanbod ter beschikking stellen aan beklagden als aan veroordeelden en geïnterneerden. Dit impliceert ook dat er in elke gevangenis, ongeacht de classificatie arresthuis of strafhuis, zou moeten gestreefd worden naar een basisaanbod zoals hier beschreven.

Wat betreft de indeling per geslacht hebben we ook geen onderscheid gemaakt. Beide groepen hebben evenveel recht op een opleidingsaanbod in de gevangenis. De praktijk wijst echter uit dat een aanbod voor vrouwelijke gedetineerden organiseren een zeer grote uitdaging is. Het grootste knelpunt hierbij is de kleine doelgroep. Zoals blijkt uit de cijfers van de omgevingsanalyse loopt de gemiddelde dagelijkse bevolking van vrouwelijke gedetineerden van 38,7 (Hasselt) tot 108,1 (Brugge). Vooral in de gevangenissen van Hasselt (38,7), Gent (56,9) en Antwerpen (60,7) zijn de populaties zo klein dat het een uitdaging wordt om een geschikt groepsaanbod uit te werken op maat van de cursisten. In Berkendael en Brugge zijn de vrouwelijke populaties iets groter, maar is het aanbod evenmin uitgebreid. Hier liggen wellicht nog andere factoren aan ten grondslag die te maken hebben met de specificiteit van de situatie en de doelgroep.

Veelal is het aanbod in de vrouwenafdelingen beperkt tot één of twee cursussen, in het beste geval aangevuld met enkele modules uit een beroepsopleiding (Antwerpen en Hasselt²⁵). We willen op twee manieren bewerkstelligen om toch een zo ruim mogelijk aanbod voor de vrouwelijke populatie toegankelijk te maken. Enerzijds willen we zo veel mogelijk stimuleren dat vrouwen kunnen deelnemen aan het aanbod voor de mannen, zoals dat het geval is in de gevangenis van Gent. We zijn er ons echter van bewust dat dit geen evidente piste is en op sommige plaatsen de nodige risico's inhoudt voor het bewaren van de orde in de inrichting. Toch willen we hierover met de betrokken partners het debat aangaan. Anderzijds willen we in overleg met het DG EPI bekijken welke oplossingen er verder nog mogelijk zijn voor deze problematiek. Vanuit dit oogpunt hebben het DG EPI, de stuurgroep volwassenenonderwijs en consortium volwassenenonderwijs Webros ingetekend op het Grundtvig-multilateraal project FEFI (Fostering Education for Female Inmates). Dit project is goedgekeurd in de zomer van 2013 en loopt vanaf november 2013 over een periode van twee jaar. Hiermee willen we over de landsgrenzen heen goede praktijken ontdekken en bekijken hoe we deze kunnen implementeren in de eigen structuren of lokale praktijk. De resultaten van het project FEFI zijn op te volgen via de website van Klasbak²⁶.

²⁵ www.klasbak.net/opleiding, Schooljaar 2012-2013

²⁶ <http://www.klasbak.net/index.php/projecten>

7.2. drie pijlers

Vertrekkend vanuit bovenstaande overwegingen werden uiteindelijk drie pijlers gekozen om vorm te geven aan het basisaanbod:

1. Geletterdheidsaanbod
2. Open leren
3. Begeleiding van individuele trajecten

De drie pijlers zijn complementair en kunnen elkaar soms zelfs overlappen. Het gaat immers enerzijds om begeleiding, anderzijds om (groeps-)aanbod en ten slotte ook om een methodiek. Het is dus mogelijk dat bijvoorbeeld het geletterdheidsaanbod wordt aangeboden in een vorm van open leren. Elk van de drie pijlers is het resultaat van een weloverwogen beslissingsproces.

7.3. geletterdheidsaanbod

7.3.1. waarom geletterdheid?

Zoals eerder aangegeven bestond de noodzaak om voor het aanbod aan groepslessen (in tegenstelling tot voor het globale basisaanbod) keuzes te maken tussen doelgroepen in de gevangenis. Net zoals in de vrije samenleving heb je ook in een gevangenis een zeer divers publiek dat in aanmerking komt om opleiding te volgen: laaggeschoolden/hooggeschoolden, Nederlandstaligen/niet-Nederlandstaligen, werkenden/niet-werkenden, met/zonder wettelijk verblijf, ... Na grondige overweging is ervoor gekozen om het groepsaanbod toe te spitsen op geletterdheid. Laaggeletterden vertegenwoordigen een groot stuk van de populatie in de gevangenis. Bovendien vormen ze net als in de vrije samenleving een zeer kwetsbare groep. Ze vinden niet gemakkelijk zelf hun weg naar de opleidingen en indien dat wel gebeurt, haken ze sneller af omwille van allerlei redenen. Aangezien we met het opleidingsaanbod werken binnen het kader van het decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, vonden we het verder belangrijk om ook de visie van dit decreet mee te nemen in de keuze voor een basisaanbod. In het decreet worden zes doelstellingen beschreven, waarvan de vierde als volgt luidt: “de integratie en participatie in de samenleving na detentieperiode bevorderen”²⁷. Dit is een doelstelling die bij uitstek van toepassing is op de organisatie van geletterdheidsonderwijs voor gedetineerden. In dat kader is er dan ook beslist om het groepsaanbod toe te spitsen op geletterdheid. We vatten geletterdheid op in de brede zin van het woord: lezen en schrijven, maar ook rekenvaardigheden en elementaire computervaardigheden. Een basiskennis Nederlands rekenen we ook tot geletterdheid, net als basisvaardigheden voor het functioneren in de maatschappij (inclusief bv. het functioneren op het werk). Enerzijds bedienen we hiermee de doelgroep van laaggeschoolden, anderzijds geven we invulling aan de doelstelling van het bevorderen van de integratie en participatie.

“Laaggeletterden vertegenwoordigen een groot stuk van de populatie in de gevangenis en bovendien vormen ze net als in de vrije samenleving een zeer kwetsbare groep.”

²⁷ Artikel 4, 4°

Een bijkomend argument voor het werken aan geletterdheidsvaardigheden is de recente goedkeuring van het Vlaamse ‘Strategisch Plan Geletterdheid Verhogen 2012-2016’²⁸. Dit plan is het vervolg van het Plan Geletterdheid 2005-2011, waarin de bakens werden uitgezet voor een structureel geletterdheidsbeleid in Vlaanderen. De Vlaamse regering heeft met de goedkeuring van dit tweede plan geletterdheid een duidelijke beleidskeuze gemaakt die een impact heeft op alle beleidsdomeinen van de Vlaamse Gemeenschap, en bij uitstek ook op Onderwijs. Gaan we kijken op Europees niveau, dan blijkt dat werk en geletterdheid ook daar een prominente rol spelen in het politieke debat. Dana Bachman, werkzaam bij het Directorate General Education and Culture van de Europese Commissie, bevestigde in september 2013 op een conferentie in Brussel dat jongerenwerkloosheid voor de Europese Commissie de hoogste prioriteit is, gevolgd door geletterdheidsproblematieken bij volwassenen²⁹. Bovendien bevestigen de resultaten van het Survey of Adult Skills, een internationaal onderzoek gevoerd in dertien landen als onderdeel van het Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC), en de politieke en media-aandacht voor dit onderzoek het belang van geletterdheid. PIAAC peilt naar de basiskennis en -vaardigheden van volwassenen om te kunnen participeren aan de maatschappij en een bijdrage te kunnen leveren aan de economie. Enkele algemene conclusies van het onderzoek wijzen op het belang van geletterdheidsonderwijs. Zo heeft men vastgesteld dat er op nationaal niveau een correlatie is tussen deelname aan georganiseerde leeractiviteiten voor volwassenen en de gemiddelde bekwaamheid in belangrijke informatieverwerkende vaardigheden. Willen we de gemiddelde vaardigheden van volwassenen verhogen, dan dienen we de organisatie van geletterdheidsonderwijs dus structureel vorm te geven. Verder heeft men kunnen concluderen dat er een duidelijke relatie is tussen goede lees- en rekenvaardigheid en bekwaamheid in het oplossen van problemen in hightech omgevingen en de kans op deelname aan de arbeidsmarkt en een baan met een hoger salaris. Gezien deelname aan de arbeidsmarkt een cruciale factor is in (re-)integratie in de maatschappij, is de keuze voor de uitbouw van geletterdheidsonderwijs in de gevangenis voor de hand liggend.

7.3.2. visie op het geletterdheidsaanbod

Met de keuze voor een geletterdheidsaanbod in het basisaanbod van de gevangenis, werden de CBE en de Federatie van de CBE bevoorrechte partners in de verdere uitwerking ervan. Het volledige aanbod van de basiseducatie sluit immers naadloos aan bij de gemaakte keuzes. In het najaar van 2012 richtte de Federatie van de CBE een interne werkgroep op met op de agenda een visie-oefening rond een basisaanbod geletterdheid voor gedetineerden. De resultaten zijn terug te vinden in het document ‘Drie scenario’s geletterdheid voor gedetineerden’ (zie bijlage 1). Het document bevat naast de drie scenario’s ook een reeks algemene en specifieke randvoorwaarden. De drie scenario’s luiden als volgt.

Leerruimte

Een leerruimte is een vrij toegankelijk aanbod georganiseerd in een ruimte voorzien van multimediamateriaal en voldoende computers. Cursisten kunnen permanent instappen en uitstappen, er wordt met andere woorden niet gewerkt met vastgelegde modules. Er is permanent professionele begeleiding aanwezig van het CBE, wat ervoor zorgt dat de

²⁸ Meer informatie: <http://www.ond.vlaanderen.be/geletterdheid/>

²⁹ ““On the EU agenda, youth unemployment comes first, but basic skills education for adults comes second” @dbachman13 #ARALE-EAEA @EAEA2020”, Twitter, @EAEA2020, 3/10/2013

geletterdheid van de cursisten verhoogt. Cursisten werken er individueel en op eigen tempo aan welbepaalde leervragen. De geletterdheidsondersteuning gebeurt op maat en is toegepast op de leervraag. Dit kan ter ondersteuning zijn van een groepsaanbod (bv. extra oefenen voor de cursus initiatie Word), het verwerken van zelfstudiepakketten, het bijschaven van allerlei kennis en vaardigheden (bv. brieven schrijven) of zelfs het aanvatten van volledige modules of opleidingen binnen het aanbod van de basiseducatie onder intensieve begeleiding van de begeleider van de leerruimte. Dit laatste kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer een individuele cursist een grote nood heeft aan een welbepaalde opleiding of cursus die niet in groep aangeboden wordt in de gevangenis.

Educatieve programma's

Educatieve programma's krijgen vorm op maat van een groep gedetineerden met gelijkaardige leervragen. Er worden hierbij geen minimale vereisten opgelegd. Alles is immers afhankelijk van de leervragen van de aanwezige gedetineerden.

G-coach

De G-coach zorgt voor geletterdheidsondersteuning op maat van de gedetineerde(n) en de context waarin de G-coach wordt ingezet. In de gevangenis kan de G-coach zowel op de werkvloer als op de opleidingsvloer ingezet worden. Zelfs wanneer gedetineerden zelfstudiepakketten op de pc doorwerken kan een G-coach educatieve ondersteuning bieden. De G-coach werkt naargelang de situatie van de cursisten individueel of in groep(jes). De geletterdheidsondersteuning kan ook de vorm krijgen van een duaal of geïntegreerd traject. Ook mengvormen zijn mogelijk. De G-coach kan met andere woorden in bepaalde gevallen samenvallen met een leerruimte of met educatieve programma's, afhankelijk van de leervragen van de gedetineerden en de noden en beperkingen binnen de gevangeniscontext. De meest gangbare vorm waarin G-coaches op dit moment worden ingezet in de gevangenis is ter ondersteuning bij beroepsopleidingen van de CVO. De G-coach werkt dan nauw samen met de leerkracht van het CVO en geeft geletterdheidsondersteuning aan de cursisten op de opleidingsvloer van de beroepsopleiding. Afhankelijk van de noden van de cursisten kan de G-coach één of enkele cursisten apart nemen voor extra ondersteuning in het kader van de beroepsopleiding.

“De G-coach zorgt voor geletterdheidsondersteuning op maat van de gedetineerden. In de gevangenis kan de G-coach zowel op de werkvloer als op de opleidingsvloer ingezet worden.”

We zien bij deze drie scenario's enkele reflexen terugkeren die ook de consortia volwassenenonderwijs en de stuurgroep volwassenenonderwijs gemaakt hebben bij de visieontwikkeling over het basisaanbod. Zo zien we dat er geen specifiek cursusaanbod naar voor geschoven wordt, maar dat er eerder sprake is van educatieve programma's op maat van een groep cursisten. Dit impliceert dat de lokale partners de ruimte hebben om zelf een geletterdheidsaanbod uit te tekenen op maat van de aanwezige populatie. Hierbij dient het geletterdheidsaanbod nooit een doel op zich te zijn, maar steeds ondersteunend ten aanzien van een andere realiteit voor de cursist. Dit kan de vorm aannemen van ondersteuning bij een beroepsopleiding, maar het kan ook

ondersteunend zijn ten aanzien van het functioneren in de gevangenis (bv. een cursus Nederlands op de gevangenisvloer voor anderstalige gedetineerden) of ten aanzien van het toekomstige functioneren in de maatschappij. In dat geval kan bijvoorbeeld gekozen worden voor een aanbod binnen het leergebied maatschappijoriëntatie. Verder zien we dat ook de Federatie van de CBE geloof hecht aan de kracht van een leercentrum in de gevangeniscontext. Zij nemen deze methodiek, die reeds als aparte pijler beschreven is binnen het basisaanbod, nog eens expliciet op binnen de pijler geletterdheid. Het is duidelijk dat deze methodiek mogelijkheden biedt bij de uitbouw van een onderwijsaanbod in de gevangenissen.

7.3.3. geletterdheid en de cvo

Hoewel de CVO opleidingen aanbieden op een hoger onderwijsniveau³⁰, ondervinden ook de cursisten in deze opleidingen geletterdheidsnoden. Het is bijgevolg belangrijk dat de kansen van cursisten om deel te nemen aan deze opleidingen en ze met succes door te maken worden uitgebreid en versterkt. We willen duidelijk stellen dat de CVO eveneens een opdracht hebben in de uitbouw van een geletterdheidsaanbod in de gevangenissen. Ze kunnen dit op twee manieren doen. Enerzijds kan er via modules uit het studiegebied algemene vorming gewerkt worden aan het versterken van geletterdheidsvaardigheden van cursisten, zeker in de basismodules van de opleiding. Indien men niet in de mogelijkheid is om een volledige opleiding van algemene vorming aan te bieden, is het aan te raden om, conform met de visie op het basisaanbod geletterdheid hierboven beschreven, een dergelijk aanbod steeds in te richten ten dienste van of ondersteunend aan een andere realiteit. Dit kan gaan om een beroepsopleiding, functioneren in de gevangenis, ...

“De CVO hebben eveneens een opdracht in de uitbouw van een geletterdheidsaanbod in de gevangenissen.”

Anderzijds zullen de CVO weldra zelf geletterdheidsmodules kunnen inrichten ter ondersteuning van beroepsopleidingen. Nadat de ontwikkeling van geletterdheidsmodules sinds 1 september 2011 mogelijk gemaakt werd voor opleidingen op het niveau 3 en 4 van de Vlaamse kwalificatiestructuur (het niveau waarin de opleidingen van de centra voor volwassenonderwijs zich situeren, met uitzondering van het hoger beroepsonderwijs), werkt de stuurgroep volwassenenonderwijs aan de ontwikkeling van deze modules. De modules hebben als doel dat de cursist zelfstandig inhouden kan verwerken. Dit betekent dat het hierbij niet gaat over het aanleren van inhouden, zoals dat bij de CBE wel het geval is, maar het een procesbegeleiding betreft waarbij werken aan inhouden een middel is. De geletterdheidsmodule staat steeds in het teken van een bepaalde (beroeps)opleiding. Concreet wordt er binnen dergelijke modules met de cursisten gewerkt aan basisvaardigheden met betrekking tot Nederlands en leren leren.

7.3.4. kwaliteit en kwantiteit als voorwaarde

Een gedegen basisgeletterdheidsaanbod dient niet enkel aan kwalitatieve maar ook aan kwantitatieve voorwaarden te voldoen. We laten het aan de lokale partners om te beslissen uit hoeveel opleidingen en modules een behoeftedekkend basisaanbod bestaat. Ook hier weer zijn er immers te veel lokale verschillen om een globale richtlijn te geven. In de praktijk blijkt echter dat in sommige gevangenissen de lokale partners er op dit moment niet in slagen om in de meest voorkomende onderwijsbehoeften op vlak van geletterdheid te voldoen. De wijze van financiering van het aanbod speelt hierin een belangrijke rol. In het hoofdstuk ‘randvoorwaarden’ bij ‘financiering van het aanbod’ zoomen we hier verder op in.

We stellen ons hier de vraag of bijkomende financiering voor het inrichten van een (basis)aanbod in de gevangenissen niet gerechtvaardigd is. Vooral in het geval van de CBE, waar de inspanningen niet gelijkmatig verdeeld zijn en volgens de huidige regelgeving ook niet zullen worden. Sommige centra

³⁰ Met name op niveau 3, 4 en 5 van de Vlaamse kwalificatiestructuur.

hebben immers geen of één kleine gevangenis in hun werkingsgebied, terwijl andere meerdere grote gevangenissen van een aanbod moeten voorzien. Dit is bijvoorbeeld het geval in de regio's van Brussel (drie gevangenissen) en de Kempen (vier gevangenissen). Het huidige financieringssysteem maakt geen onderscheid in de financiering van CBE met meerdere gevangenissen in hun werkingsgebied. Het is dan ook niet te verwonderen dat men bijvoorbeeld in de Kempen gedwongen is om het aanbod in de ene gevangenis te schrappen ten voordele van een nieuw aanbod in een andere gevangenis, bijvoorbeeld omdat het kadert in een omvangrijker project. Van een gelijkwaardige verdeling van het aanbod tussen de gevangenissen, met het oog op het garanderen van gelijke rechten en het bieden van gelijke kansen, is op die manier geen sprake.

“Van een gelijkwaardige verdeling van het aanbod tussen de gevangenissen, met het oog op het garanderen van gelijke rechten en het bieden van gelijke kansen, is op die manier geen sprake.”

7.4. open leren

De tweede pijler van het basisaanbod in de gevangenissen is het open leren. Zoals hierboven reeds aangegeven gaat het hier om een onderwijsmethodiek, en niet om een welbepaald aanbod. We verstaan onder open leren of het gebruik van een open leercentrum de mogelijkheid die de cursisten op structurele basis en onder professionele begeleiding geboden wordt om zelfstandig te leren, al dan niet gebruik makend van computers en moderne multimedia-apparatuur. De organisatie van het open leren moet het mogelijk maken om op een flexibele manier een studieaanbod naar voor te brengen en de individuele leervragen en leernoden van de cursisten centraal te stellen.

De invulling van het aanbod binnen het open leren kan vorm krijgen als geletterdheidsaanbod, maar kan ook veel ruimer ingevuld worden. We willen hier dan ook benadrukken dat een open leercentrum inrichten geen exclusieve opdracht van de CBE is, maar dat ook de CVO hierin een rol kunnen opnemen. Tijdens het schooljaar 2012-2013 werden in tien gevangenissen in Vlaanderen en Brussel open leercentra ingericht. De overgrote meerderheid werd ingericht door CBE, op slechts twee plaatsen nam een CVO deze opdracht op zich (met name in Antwerpen en in Hoogstraten). In het PSC Hoogstraten ging het om een samenwerking tussen het CBE en een CVO. Aangezien het aanbod dat kan ingericht worden binnen het open leren gevoelig ruimer wordt indien een CVO participeert aan de inrichting ervan, en er bijgevolg meer op maat van de cursisten gewerkt kan worden, pleiten wij in deze leidraad voor dergelijke samenwerkingen en hopen deze op termijn meer te kunnen uitbouwen in de gevangenissen.

De voordelen van het open leren in gevangenissen zijn legio. We sommen er enkele op:

- Het aanbod op een flexibele en toegankelijke manier inrichten binnen de gevangeniscontext. Vooral in arresthuizen blijkt de flexibiliteit van open leercentra een troef te zijn om zoveel mogelijk cursisten te bereiken.
- Ingaan op partiële of individuele leervragen waar men in het groepsaanbod in de gevangenis geen antwoord op kan krijgen.
- Tegemoet komen aan de heterogeniteit van de gevangenispopulatie en inspelen op verschillende scholingsgraden en verschillende niveaus van talen- en computerkennis.

- Remediëren van cursisten met een leerachterstand.
- Gecombineerd en afstandsonderwijs³¹ aanbieden: gedetineerde cursisten hebben niet de mogelijkheid om buiten het klassikale gebeuren in een gecombineerd aanbod toegang te krijgen tot een computer. Dit kan opgelost worden door de cursisten in een gecombineerd aanbod voor het zelfstudiegedeelte van de opleiding toegang te geven tot een open leercentrum waar op maat gewerkt kan worden en leerstof individueel ingeoeft kan worden.
- Cursisten met impliciete leervragen begeleiden in concrete situaties, bv. het schrijven van een brief naar de advocaat of de rechtbank. Via deze concrete toepassingen kunnen cursisten eventueel ook toegeleid worden naar ander aanbod via explicitering van de leervraag en keuzebegeleiding.

Recent werden twee onderzoeken gepubliceerd die de waarde van open leercentra in gevangenis aantonen. In een rapport van de Oost-Vlaamse CBE³² wordt het gebruik van open leercentra aanbevolen voor het werken aan geletterdheidsvaardigheden in de gevangenis van Oudenaarde. In 'Open leren in gesloten context'³³ wordt onder andere aangetoond dat praktijkmedewerkers (leerkrachten en onderwijscoördinatoren) de hierboven beschreven voordelen van het open leren onderschrijven, maar er worden ook enkele belangrijke knelpunten van het open leren geïdentificeerd. Zo blijkt de financiering van de open leercentra door de Vlaamse overheid ontoereikend om een voldoende aanbod aan open leercentra in de gevangenis uit te bouwen. Bovendien geldt in alle open leercentra de beperking dat ze afgesloten zijn van het internet. Dit heeft nadelige gevolgen voor zowel het leerproces van de cursist als de effectiviteit van de begeleiding door de leerkracht die het open leercentrum begeleidt.

“Recent werden twee onderzoeken gepubliceerd die de waarde van open leercentra in gevangenis aantonen.”

We gaan hier niet verder in op deze twee belangrijke knelpunten, maar willen wel benadrukken dat de stuurgroep volwassenenonderwijs in het kader van haar opdracht ten aanzien van onderwijs aan gedetineerden in samenspraak met de consortia volwassenenonderwijs deze problematiek verder zal opvolgen. Met betrekking tot de internettoegang lopen er bijvoorbeeld enkele veelbelovende proefprojecten in samenwerking met het DG EPI. De nodige stappen worden gezet om beide knelpunten op te nemen in het beleidsplan van de stuurgroep volwassenenonderwijs met betrekking tot onderwijs aan gedetineerden. Op die manier kunnen we alle belanghebbenden verzekeren dat er gevolg gegeven wordt aan deze bekommernissen, terwijl we in dit document kunnen focussen op de eigen doelstellingen. Het is hier immers in de eerste plaats de bedoeling om de lokale actoren te

³¹ Een gecombineerd onderwijsaanbod is een onderwijsaanbod dat deels wordt ingericht in contactonderwijs, deels in afstandsonderwijs – het inrichtende CVO of CBE bepaalt in overleg met de partners het percentage aan contact- en afstandsonderwijs. Minimaal dient het examenmoment in contactonderwijs afgenomen te worden. Het volwassenenonderwijs kan volgens de huidige regelgeving geen aanbod in 100 % afstandsonderwijs aanbieden.

³² 'Geïntegreerd werken aan geletterdheid op de opleidingsvloer in de Strafinrichting van Oudenaarde: een verkenning van de mogelijkheden', Greet Willemse (2012)

³³ 'Open leren in gesloten context, een onderzoek binnen verscheidene Vlaamse gevangenis naar knelpunten rond het open leercentrum en mogelijke oplossingen', Gwenny Smolders (2012)

overtuigen van de nood aan de uitbouw van een structureel ingebed, ruim toegankelijk open leercentrum in elke gevangenis. We willen daarbij eveneens het debat over deze knelpunten openen zowel op lokaal als op Vlaams en federaal niveau.

7.5. begeleiding van individuele trajecten

De derde pijler van het basisaanbod is de begeleiding van individuele leertrajecten. Deze keuze is het gevolg van de klemtoon die de overheid legt op leertrajectbegeleiding bij de CBE, de CVO en de consortia volwassenenonderwijs en de positieve signalen die volgen uit lokale projecten met leertrajectbegeleiders. We zien de leertrajectbegeleiding in de toekomst ook steeds belangrijker worden, en hopen dat het uittekenen van echte onderwijstrajecten binnen de gevangensmuren als gevolg van deze leidraad een realiteit zal worden. We beseffen al te zeer dat gedetineerde cursisten vaak niet zelf in staat zijn om hun leervragen en -noden om te zetten in een haalbaar parcours binnen (en buiten) de muren.

Het is een opdracht van de CBE en de CVO om cursisten in een aanbod te begeleiden in hun leertraject. Wanneer het gaat om cursisten in de gevangenis, is deze trajectbegeleiding in de praktijk vaak moeilijk realiseerbaar. De personen die in het centrum instaan voor de begeleiding dienen hiervoor een werking in de gevangenis aan te vatten. In de praktijk is dit niet haalbaar of tenminste onvoldoende efficiënt. Open leercentra kunnen hier deels voor een oplossing zorgen, aangezien cursisten met leerproblemen opgevolgd kunnen worden in een dergelijke structuur. Deze opvolging volstaat echter niet om te voldoen aan alle noden aan individuele leertrajectbegeleiding die cursisten aan de dag leggen. Naast de CBE en de CVO hebben ook de onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs een opdracht ten aanzien van leertrajectbegeleiding van gedetineerden. Zij dienen een systeem van leertrajectbegeleiding ten behoeve van de gedetineerden uit te bouwen in de gevangenis. Het vinden van geschikte partners hiervoor die de middelen hebben om te investeren in een dergelijke dienstverlening is echter bijzonder moeilijk. In de praktijk trachten de meeste onderwijscoördinatoren de leertrajectbegeleiding dan ook deels zelf op te nemen: ze spreken met gedetineerden die te kennen geven een leervraag te hebben en trachten deze uit te klaren, ze geven uitleg over het groepsaanbod, ze voeren motivatiegesprekken, bespreken studieresultaten, enzovoort. De combinatie met de opdracht rond de uitbouw van een lokaal onderwijsaanbod is voor de onderwijscoördinatoren echter moeilijk haalbaar, aangezien het in beide gevallen om zeer tijdrovende opdrachten gaat. In de praktijk wordt de leertrajectbegeleiding in de gevangensissen dus bij gebrek aan tijd en middelen in veel gevallen tot een minimum herleid.

“In de praktijk wordt de leertrajectbegeleiding in de gevangensissen bij gebrek aan tijd en middelen vaak tot een minimum herleid.”

In enkele gevangensissen maakt men sinds enkele maanden of jaren op projectmatige basis middelen vrij om toch verder te gaan in deze begeleiding. In de gevangensissen van Leuven, Antwerpen, Hasselt en de Kempen bijvoorbeeld, zijn vanuit de consortia volwassenenonderwijs leertrajectbegeleiders aangesteld die deze opdracht opnemen. Naast leertrajectbegeleiding voorzien zij ook in vraagverduidelijking, keuzebegeleiding en leeradvies. Daarnaast is er in Ruiselede een nauwe samenwerking uitgebouwd tussen de onderwijscoördinator van het consortium volwassenenonderwijs en De Leerwinkel West-Vlaanderen. Deze Leerwinkel is een deelwerking van

het consortium volwassenenonderwijs dat via projectfinanciering leertrajectbegeleiding aanbiedt aan volwassenen met een leervraag. Een gelijkaardige dienstverlening is ook bij andere consortia volwassenenonderwijs uitgebouwd, eveneens op projectmatige basis, maar de samenwerking met de gevangenen is niet overal even sterk. We zien in de toekomst zeker mogelijkheden in dergelijke samenwerkingen, zeker indien de leertrajectbegeleiding structureel vorm kan krijgen in nieuwe regelgeving, zoals hiervoor besproken. De onderwijscoördinatoren van de betrokken consortia volwassenenonderwijs geven immers aan dat de uitbouw van de trajectbegeleiding zijn vruchten afwerpt. Er worden meer cursisten bereikt, ze worden beter toegeleid naar het aanbod en hun traject wordt beter opgevolgd. Een samenwerking met een externe dienst zoals in Ruiselede biedt bovendien het voordeel dat de onderwijscoördinator beroep kan doen op de expertise van de partner, zonder dat hiervoor effectief medewerkers de gevangenis dienen te betreden. Op deze manier kan de onderwijscoördinator op een efficiëntere en meer kwaliteitsvolle manier vorm geven aan de begeleiding in de gevangenis.

“Leertrajectbegeleiding in de gevangenis werpt zijn vruchten af. Er worden meer cursisten bereikt, ze worden beter toegeleid naar het aanbod en hun traject wordt beter opgevolgd.”

Om de leertrajectbegeleiding te uniformiseren met het oog op doorstroom tussen de gevangenen, is er vanuit het overleg tussen de onderwijscoördinatoren en de projectmedewerker onderwijs aan gedetineerden een standaard proces voor leertrajectbegeleiding ontwikkeld (zie bijlage 2). Dit proces is opgesplitst in drie grote fasen: de instroomfase, de doorstroomfase en de uitstroomfase. Het standaard proces wordt lokaal vorm gegeven en verder ingevuld op basis van de lokale situatie en gevangeniscontext.

Ook bij deze pijler van het basisaanbod zijn we ons bewust van de knelpunten die een goede toepassing ervan in alle gevangenen in de weg staan. Dit zijn met name de afwezigheid van een structurele partner die kan voorzien in een kwaliteitsvolle trajectbegeleiding, een gebrek aan middelen bij het consortium volwassenenonderwijs en de praktische onmogelijkheid van de onderwijsverstrekkers om dit zelf op te nemen. Voor de verdere opvolging van deze knelpunten verwijzen we naar de beleidsplannen van de consortia volwassenenonderwijs en de stuurgroep volwassenenonderwijs.

8. tweede basisprincipe – beroepsopleidingen in welbepaalde gevangenissen

Zoals eerder aangegeven in dit document zijn re-integratie en resocialisatie belangrijke doelstellingen van het onderwijs in de gevangenissen. We verwijzen hier nogmaals naar de doelstellingen beschreven in het decreet betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden van 2013. Aangezien beroepsopleidingen een belangrijke rol kunnen spelen in het duurzaam toeleiden van gedetineerden naar de arbeidsmarkt, willen we de beroepsopleidingen een prominente plaats geven in dit opleidingsplan. We werken hiermee ook aan andere doelstellingen uit het hierboven genoemde decreet, zoals zelfontplooiing stimuleren en herstel ten aanzien van de samenleving.

8.1. welbepaalde gevangenissen

Het is een bewuste keuze om beroepsopleidingen niet op te nemen in het basisaanbod van de gevangenissen. Hoewel er mits de nodige creativiteit heel wat mogelijkheden zijn, zijn de omstandigheden in verschillende gevangenissen niet van die aard om te kunnen streven naar de organisatie van een beroepsopleiding. Een bepalende factor hierin is de gemiddelde verblijfsduur van de gevangenispopulatie, die dient afgewogen te worden tegenover de duur van de opleiding. Gezien het belang dat we hechten aan de organisatie van beroepsopleidingen wensen we hier echter toch een minimale norm te formuleren. We willen streven naar beroepsopleidingen in gevangenissen die voldoen aan bepaalde voorwaarden. De gevangenissen die niet aan deze voorwaarden voldoen, kunnen indien gewenst en mogelijk een beroepsopleiding inrichten, maar worden hierin vanuit deze leidraad niet gestuurd.

Na ruime overweging zijn we tot het besluit gekomen dat het aangewezen is om één of meerdere beroepsopleidingen in te richten in de open inrichtingen én in de gevangenissen met een groot aantal veroordeelden. In deze instellingen is de populatie dermate stabiel of gericht op de reclassering, dat het absoluut verantwoord is om er een aanbod aan beroepsopleidingen in te richten. Als we deze criteria toepassen komen we tot de volgende verdeling voor de gevangenissen in Vlaanderen en Brussel:

Enkel basisaanbod	Basisaanbod + beroepsopleiding
Antwerpen	Merksplas
Turnhout	Wortel
Mechelen	Hoogstraten
Leuven Hulp	Leuven Centraal
Tongeren	Hasselt
Vorst (Berkendael)	Beveren
Sint-Gillis	Oudenaarde
Gent	Brugge
Dendermonde	Ruiselede
Ieper	

Figuur 6. Basisaanbod toegepast op de Vlaamse en Brusselse gevangenissen

Het is niet toevallig dat deze lijst veel overeenkomsten toont met de opsplitsing eerder in dit document tussen arresthuizen en strafhuizen. Zoals aangegeven is de gemiddelde verblijfsduur in de arresthuizen immers beduidend korter dan in de strafhuizen. Dit maakt dat de arresthuizen over de

ganse lijn in principe niet in aanmerking komen voor een beroepsopleiding. We maken hier opnieuw de kanttekening dat de lokale partners op eigen initiatief wel kunnen beslissen om toch een (gedeeltelijke) beroepsopleiding in te richten in de arresthuizen.

8.2. keuze van beroepsopleiding

Wanneer men lokaal beslist om een (bijkomende) beroepsopleiding te organiseren, dient in de eerste plaats de keuze gemaakt te worden voor een bepaald beroep. Bij deze beslissing dienen een aantal belangrijke elementen in aanmerking genomen te worden. Na consultatie van de partners zijn we tot de volgende lijst gekomen:

- De leerbehoeften van gedetineerden
- De lokale infrastructuur
- De onderwijsbevoegdheid of specialisatie van de lokale CVO
- De tewerkstellingskansen na detentie
- De tewerkstellingskansen tijdens detentie

We bespreken ze hieronder.

8.2.1. de leerbehoeften van de gedetineerden

De consortia volwassenenonderwijs hebben via de samenwerkingsovereenkomst met de Vlaamse regering de opdracht om de behoeften van gedetineerden op het vlak van onderwijs te onderzoeken. De aldus verkregen gegevens dienen in aanmerking genomen te worden bij de keuze voor een nieuwe opleiding. Dit impliceert dat het aanbod in de gevangenissen een vraaggericht karakter dient te hebben, al kan men niet uitsluiten dat gedetineerden in de praktijk vaak een aanbodgerichte keuze zullen maken. We dienen dit beperkende effect van de gevangeniscontext echter zo sterk mogelijk te minimaliseren door in te zetten op regelmatige en uitgebreide behoeftebevragingen. We verwijzen als goede praktijk naar het behoefteonderzoek³⁴ van de Vrije Universiteit Brussel in de gevangenis van Antwerpen, waarvan het onderzoeksrapport gepresenteerd werd in november 2013.

“Het aanbod in de gevangenis dient een vraaggericht karakter te hebben, al kan men niet uitsluiten dat gedetineerden in de praktijk vaak een aanbodgerichte keuze maken.”

8.2.2. de lokale infrastructuur

De lokale gevangenisinfrastructuur kan in grote mate de keuze voor een bepaalde opleiding beïnvloeden. Partners die het keuzeproses aanvatten dienen te bekijken welke beperkingen en mogelijkheden de infrastructuur biedt. Gezien heel wat gevangenissen in Vlaanderen en Brussel dateren uit de 19de eeuw, is het een uitdaging om op een creatieve manier om te gaan met de beschikbare middelen. Vaak hebben de gevangenissen in de loop der tijd renovatiewerken

³⁴ Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden, Dorien Brosens, Liesbeth De Donder en Dominique Verté

ondergaan die mogelijkheden bieden, zoals de aanbouw van werkplaatsen of administratieve vleugels. Die maken dat er in het cellulaire gedeelte ruimte vrijkomt of bijkomt die gebruikt kan worden voor opleiding, eventueel in combinatie met een andere bestemming, zoals de werkplaatsen. Ook ruimtes in de open lucht kunnen in aanmerking komen voor bepaalde opleidingen indien ze voldoen aan de veiligheidsvoorschriften.

Bij het kiezen en beoordelen van infrastructuur voor opleidingen is het van het grootste belang dat alle partners nauw betrokken worden en er met een open blik gekeken wordt naar mogelijkheden. Bij het maken van de keuze is het van belang dat enerzijds de veiligheid, maar anderzijds ook de kwaliteit van het aanbod dat in die ruimte moet doorgaan, gegarandeerd kunnen worden.

8.2.3. de onderwijsbevoegdheid of specialisatie van de lokale cvo

Om een aanbod te kunnen inrichten in een bepaalde gevangenis, dient het betrokken CVO of CBE hiervoor te beschikken over onderwijsbevoegdheid. Wanneer er plannen zijn om nieuw aanbod in de gevangenis in te richten, ligt het voor de hand om te rade te gaan bij een centrum dat al over de juiste onderwijsbevoegdheid beschikt. Indien geen van de CVO in de regio hierover beschikt, kan een centrum beslissen om bijkomende onderwijsbevoegdheid aan te vragen. Zij dienen hiervoor op het niveau van het consortium volwassenenonderwijs en de Vlaamse overheid een administratieve procedure te doorlopen, die al dan niet leidt tot toekenning van de nieuwe onderwijsbevoegdheid.

We dienen hierbij te verduidelijken dat het niet voor de hand ligt voor een CVO om een bepaalde onderwijsbevoegdheid aan te vragen specifiek voor een opdracht in de gevangenis. Dat wil immers zeggen dat er voor die opleiding geen vakgroep in het centrum aanwezig is, en er verder geen ervaring is met het vakgebied. De kwaliteit van de opleiding zal dus volledig afhankelijk zijn van de leerkracht die specifiek voor deze opdracht wordt aangeworven, eventueel aangevuld met ondersteuning vanuit de pedagogische begeleidingsdiensten. Uiteraard heeft het betrokken CVO een doorslaggevende rol in deze beslissing en dienen zij aan te geven of dergelijke opleiding op een kwaliteitsvolle manier kan ingericht worden in de gevangenis.

“Het ligt niet voor de hand voor een CVO om een bepaalde onderwijsbevoegdheid aan te vragen specifiek voor een opdracht in de gevangenis.”

Wanneer er CVO in de regio van de gevangenis gevestigd zijn die een duidelijke specialisatie met betrekking tot een bepaald vakgebied hebben, is het aan te raden om te overwegen of deze opleiding in aanmerking zou komen voor de gevangenis. Indien dit het geval is, kan dit de kwaliteit van het onderwijsaanbod in de gevangenis ten goede komen.

8.2.4. de tewerkstellingskansen na detentie

In het kader van de reclassering van veroordeelden en de resocialisatie van gedetineerden in het algemeen, is het belangrijk om te bekijken in welke mate een bepaalde beroepsopleiding kansen biedt op de arbeidsmarkt. Het is immers altijd een streefdoel om met de opleiding zoveel mogelijk gedetineerden een opstap naar werk te geven. Aangezien de VDAB bij uitstek zicht heeft op tewerkstellingskansen van gedetineerden, al dan niet na het volgen van een beroepsopleiding, raden

wij ten stelligste aan om een VDAB-medewerker te betrekken bij het keuzeprocess voor een nieuwe beroepsopleiding, zoals ook eerder in dit document reeds aangegeven.

Om een zicht te krijgen op tewerkstellingskansen na detentie dienen de volgende aspecten onderzocht te worden: knelpuntberoepen, sectoren en maatschappelijke en juridische beperkingen. We bespreken ze hieronder.

knelpuntberoepen

De lokale partners kunnen lokale knelpuntberoepen of Vlaamse knelpuntberoepen bekijken. Als er gewerkt wordt met lokale knelpuntberoepen, dient men te overwegen of de gevangenispopulatie zich na de detentieperiode ook effectief zal vestigen in de regio. Indien dit niet het geval is of onduidelijk is, raden we aan om eerder te werken met een Vlaamse lijst van knelpuntberoepen. Lijsten met knelpuntberoepen zijn ter beschikking op de website van de VDAB.

sectoren

Uit de praktijk blijkt dat gedetineerden vaker terecht komen in bepaalde beroepssectoren. Een indicatie van praktijkmedewerkers van de VDAB in 2012 gaf de volgende typische tewerkstellingssectoren voor ex-gedetineerden aan:

- Bouw
- Onderhoudsmechanica
- Horeca
- Industriële schoonmaak
- Groensector

“De primaire sector en de elektriciteitssector geven de beste kansen op uitstroom naar werk na een beroepsopleiding.”

Er zijn ook tendensen vast te stellen in de sectoren waarnaar ex-gedetineerden uitstromen na het volgen van een beroepsopleiding³⁵. Als we hierbij kijken naar de absolute uitstroomcijfers blijkt dat veruit de meesten terecht komen in de bouwsector, gevolgd door de metaalsector en de tertiaire sector. Ook naar de horeca en logistieke sector stromen gedetineerden uit. De overgrote meerderheid kiest initieel echter voor een bouwopleiding, wat de grote uitstroom naar de bouwsector wellicht voor een belangrijk stuk bepaalt. Als we het percentage bekijken dat uitstroomt naar werk na het afronden van een bouwopleiding, zien we echter dat de bouwsector zeker niet de beste kansen op slagen geeft (29,91% uitstroom naar werk).

Bekijken we de cijfers vanuit deze invalshoek, dan blijken de primaire sector (66,6% uitstroom naar werk) en de elektriciteitssector (60% uitstroom naar werk) de beste kansen te geven. Andere opleidingen die op dit vlak een goed resultaat geven situeren zich in de sector

³⁵ Uitstroom beroepsopleidingen 2011-2012, VDAB (bijlage 3)

van de grafische technieken, de tertiaire sector en het vervoer (telkens 50% uitstroom naar werk). De horeca sluit hier met een percentage van 46,67 ook kort bij aan.

maatschappelijke en juridische beperkingen

Niet alle gedetineerden kunnen in alle beroepen aan de slag. Er spelen enerzijds beperkingen die de rechter oplegt in het vonnis van veroordeelden, en anderzijds maatschappelijke vooroordelen die maken dat tewerkstelling bijzonder moeilijk wordt.

De rechter kan in het vonnis opleggen dat de veroordeelde een bepaald beroep niet meer mag uitoefenen. Dit verbod hangt steeds samen met het gepleegde delict en is dus individueel. Een verbod dat bijvoorbeeld aan veroordeelden kan worden opgelegd is het uitbaten van een eigen zaak. Men kan zich bijgevolg de vraag stellen of het zinvol is om een opleiding bedrijfsbeheer in te richten in de gevangenis. Hoewel deze vraag zeer pertinent is, dient men dit steeds af te wegen aan de noden en het profiel van de gehele gevangenispopulatie, want in heel wat gevallen kan een opleiding bedrijfsbeheer wel nuttig zijn.

Behalve de rechter kan ook de maatschappij bepaalde beperkingen dicteren. Zo is het voor gedetineerden moeilijk om aan de slag te gaan bij de overheid, aangezien men daar verplicht is een uittreksel van het strafregister voor te leggen tijdens de aanwervingsprocedure. Hetzelfde geldt voor beroepen in de residentiële sfeer. Bedrijven zijn immers niet geneigd om ex-gedetineerden aan te werven om deze uit te sturen voor een dienstverlening bij de mensen thuis. Wil men dus overwegen om bijvoorbeeld een schoonmaak- of elektriciteitsopleiding in te richten in de gevangenis, dan kiest men wellicht beter voor een industriële opleiding in plaats van een residentiële opleiding.

8.2.5. de tewerkstellingskansen tijdens detentie

Gedetineerden kunnen ook tijdens de detentieperiode in de gevangenis aan het werk gaan. Er zijn enerzijds de huishoudelijke diensten van de gevangenis: de keuken, de wasserij, de schoonmaak, de technische dienst. Deze diensten zorgen ervoor dat de gevangenis voor deze taken geen beroep hoeft te doen op externe bedrijven. Daarnaast zijn er de werkhuizen waarvoor het DG EPI contracten afsluit met externe werkgevers, die producten laten verwerken of afwerken in de gevangenis. Vaak gaat het om eenvoudig stukwerk, zoals het plooiën van dozen of het sorteren van lappen stof. In sommige gevangnissen biedt men meer specialistisch werk aan, zoals een schrijnwerkerij (Leuven Centraal), een bakkerij (Hoogstraten), een smidse (Brugge) of een melkveebedrijf (Ruisselede).

Het kan een grote meerwaarde betekenen voor de opleiding van de cursisten en voor de werkplaatsen om beide op elkaar af te stemmen. Enerzijds kunnen hierdoor vormen van werkplekklaren georganiseerd worden. De gevangeniskeuken is hier een voor de hand liggende mogelijkheid, mits de nodige afspraken en veiligheidsmaatregelen voorzien worden. Anderzijds is het aangewezen om gedetineerden met een certificaat van een beroepsopleiding te laten doorstromen naar een werkaanbod in dezelfde sfeer, zodat de gedetineerde enerzijds beroepservaring kan opdoen, en de werkplaats anderzijds kan gebruik maken van een geschoolde werkkraft. In heel wat gevangnissen wordt hier al rond gewerkt, zij het vaak op projectmatige basis: schilders worden ingezet om de cellen of vleugels op te frissen, (hulp)koks kunnen aan de slag in de keuken, elektriciens voeren taken uit voor de technische dienst, ... Uit de praktijk blijkt echter dat zowel wat

betreft het werkplekleren als de doorstroom van opleiding naar tewerkstelling, er nog heel wat ruimte is om tot betere afspraken te komen en ruimere mogelijkheden te voorzien.

We raden aan om bij de keuze van een nieuwe beroepsopleiding de mogelijkheden voor afstemming met de werkhuizen en de huishoudelijke diensten te bekijken en voorafgaandelijk onderzoek te doen naar de nood aan geschoold personeel binnen de gevangenis. Een dergelijke samenwerking kan zowel voor de cursist als voor de gevangenis een duidelijke meerwaarde betekenen.

9. derde basisprincipe – spreiding en afstemming van het aanbod over de muren heen

We stellen vast dat de structurele uitbouw van de hulp- en dienstverlening in de gevangenissen en de inzet van de consortia volwassenenonderwijs sinds 2007³⁶ een aantal positieve tendensen in het penitentiair landschap heeft teweeggebracht. Activiteiten van Vlaamse organisaties in de gevangenissen zijn gemeengoed geworden en hebben gezorgd voor een verbreding van het draagvlak bij het DG EPI op directieniveau, en met wisselend resultaat ook bij het penitentiair personeel dat dagelijks samenwerkt met de Vlaamse medewerkers. Uit deze samenwerking is de kiem ontstaan voor de mogelijkheid tot het uitbouwen van onderwijstrajecten van gedetineerden over de gevangenismuren heen. De educatieve transfer³⁷, voorheen exclusief van toepassing op de opleidingen in de gevangenis van Oudenaarde (die al van lang voor 2007 een sterke reputatie heeft opgebouwd op het vlak van onderwijs) begint op meerdere plaatsen ingang te vinden en aanvaard te worden als een mogelijke reden voor transfer. Hierdoor ontstaat een volledig nieuwe en bijzonder interessante nood binnen de organisatie van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenissen, met name de afstemming van de opleidingen over de gevangenismuren heen. Indien we ervan uitgaan dat educatieve transfers belangrijk zijn in het kader van het traject van de gedetineerden, niet enkel op educatief niveau maar ook op het niveau van de reclassering en de voorbereiding van een geslaagde re-integratie en resocialisatie, dienen we werk te maken van een onderwijsaanbod dat gespreid en afgestemd is over de gevangenismuren heen.

“De educatieve transfer begint op meerdere plaatsen ingang te vinden en aanvaard te worden als een mogelijke reden voor transfer.”

Hoewel de afstemming van het onderwijsaanbod over de gevangenismuren een invloed heeft op de keuze van lokaal aanbod, komt de uitbouw van het basisaanbod en de beroepsopleidingen niet in het gedrang. Deze principes blijven primair vorm geven aan het lokale opleidingsaanbod. Wanneer er echter concreet wordt overgegaan tot keuze van welbepaalde modules en opleidingen binnen een gevangenis, dient het gevangenisoverschrijdende aspect in aanmerking genomen te worden. Hiertoe zijn een aantal pistes uitgewerkt die hieronder beschreven worden.

9.1. regionale afstemming: Vlaanderen en de ressorts

Wanneer we spreken over afstemming over de gevangenismuren heen kijken we in de eerste plaats naar Vlaanderen en Brussel. Op basis van het Managementplan 2012-2018³⁸ van het DG EPI lijkt het evenzeer zinvol om kleinere regio's in aanmerking te nemen zoals die ook door het DG EPI op heden onderscheiden worden. Het DG EPI deelt België op in ressorts, met name voor het Nederlandstalige en tweetalige landsgedeelte in ressort Gent (provincies Oost- en West-Vlaanderen), ressort

³⁶ Krachtens het Gezamenlijk Bijkomend Implementatieplan Vlaamse Gemeenschap-Justitie betreffende het Vlaams Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan Gedetineerden van 15 januari 2007 en het Decreet betreffende het Volwassenenonderwijs van 15 juni 2007.

³⁷ Transfer van een gedetineerde in het kader van zijn opleiding

³⁸ Samen werken aan een innovatief penitentiair beleid, Managementplan 2012-2018, Hans Meurisse, directeur-generaal DG EPI, 27 november 2012

Antwerpen (provincies Antwerpen en Limburg) en ressort Brussel (provincie Vlaams-Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Het ressort Brussel is theoretisch voorzien in het Managementplan, maar is nog niet geïmplementeerd in operationele structuren. Voorlopig zijn de Leuvense gevangenen daarom tijdelijk toegewezen aan het ressort Gent en worden de Brusselse Nederlandstalige gevangenen mee opgevolgd door het ressort Antwerpen. We dienen in de toekomst de ontwikkelingen van het ressort Brussel nauw op te volgen om correct te kunnen inspelen op de transfermogelijkheden binnen het penitentiair landschap. Het DG EPI plant om binnen de werking van de ressorts in te zetten op differentiatie van de gevangenisregimes, zodat gedetineerden bij voorkeur een volledig penitentiair traject kunnen afleggen binnen eenzelfde ressort. Deze visie is bijzonder waardevol voor gedetineerden binnen het kader van een humane detentie en het beperken van de detentieschade, zoals bepaald wordt binnen de Basiswet betreffende het gevangeniswezen³⁹. Ook binnen het kader van het Decreet betreffende de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden kunnen we deze visie ondersteunen, omdat het de ontworteling van de gedetineerde voorkomt en hierdoor de detentieschade beperkt. Het laat ook toe dat er gewerkt wordt aan het herstellen van het sociale en relationele evenwicht van de gedetineerde en het bevordert een geslaagde reclassering en re-integratie. Stuk voor stuk gaat het om expliciete doelstellingen van dit decreet.

“Het DG EPI plant om binnen de werking van de ressorts in te zetten op differentiatie van de gevangenisregimes, zodat gedetineerden bij voorkeur een volledig penitentiair traject kunnen afleggen binnen eenzelfde ressort.”

We wensen met de uitbouw van een afgestemd opleidingsaanbod deze visie verder invulling te geven en de positieve effecten ervan te ondersteunen.

9.2. spreiding van de beroepsopleidingen

Een eerste piste die bekeken moet worden is de spreiding van de beroepsopleidingen. Beroepsopleidingen nemen een specifieke plaats in binnen het aanbod, enerzijds omdat ze van bijzondere waarde kunnen zijn voor de cursisten zoals ook blijkt uit de voorgaande hoofdstukken, en anderzijds omdat ze om verschillende redenen (kostprijs, duur van de opleiding, infrastructurele vereisten) steeds relatief beperkt zullen blijven binnen de gevangenen. We moeten dan ook omzichtig en weloverwogen tewerk gaan bij het maken van een keuze over nieuwe of bijkomende beroepsopleidingen. De lokale partners dienen hierbij in overweging te nemen welke beroepsopleidingen reeds ingericht worden in de andere instellingen binnen het ressort of binnen Vlaanderen en Brussel. Gezien de specificiteit van het aanbod aan beroepsopleidingen, zijn we eerder geneigd om deze opleidingen te spreiden op het niveau van Vlaanderen en Brussel.

Bijlage 4 geeft een overzicht van het aanbod aan beroepsopleidingen in de gevangenen in Vlaanderen en Brussel voor het schooljaar 2012-2013. Een actueel overzicht is steeds te consulteren via de website van Klasbak⁴⁰. De aanwezigheid of afwezigheid van aanbod binnen de regio zou in

³⁹ Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005

⁴⁰ www.klasbak.net/opleiding

combinatie met de afweging van belangrijke elementen zoals tewerkstelling, infrastructuur, enzovoort (zie voorgaande hoofdstukken), moeten leiden tot de meest kwaliteitsvolle beslissing, niet enkel voor de lokale gevangenispopulatie, maar ook voor de gevangenispopulatie in de ruimere regio.

De onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs zijn met dit overzicht aan beroepsopleidingen aan de slag gegaan om het te analyseren met betrekking tot overaanbod en blinde vlekken. Enerzijds is men hierbij tot de conclusie gekomen dat er slechts zeer weinig overaanbod aan beroepsopleidingen vast te stellen is in de gevangenissen. De bestaande beroepsopleidingen zijn goed gespreid op enkele uitzonderingen na. Als we bijvoorbeeld kijken naar de regio van de Kempen, dan zien we dat zich daar een situatie voordoet met betrekking tot de opleiding hulpkok die mogelijk bestempeld kan worden als overaanbod. De opleiding wordt immers ingericht in de gevangenissen van Hoogstraten, Merksplas en Wortel. Daarnaast wordt de opleiding enkel nog ingericht in de gevangenissen van Sint-Gillis (Brussel) en Brugge. Als we kijken naar de indeling in ressorts, dan blijkt dus dat de opleiding in elk ressort aanwezig is, zij het drie maal binnen het ressort Antwerpen. Volgend op deze vaststelling zijn er elementen aangereikt die geleid hebben tot een beslissing en die als leidraad kunnen dienen voor toekomstige gelijkaardige situaties. We sommen de aangereikte elementen voor de opleiding hulpkok in de drie Kempense gevangenissen hieronder op.

- De lokale partners hebben in de instellingen aanzienlijke investeringen gedaan om de beroepsopleidingen vorm te geven. We denken hierbij in de eerste plaats aan de inrichting van een atelier of een leskeuken.
- In elk van de drie gevangenissen is het aanbod voldoende succesvol.
- Er wordt besproken met de lokale partners of er binnen de opleiding mogelijkheden tot afstemming te vinden zijn. De opleiding hulpkok bestaat uit zes modules:
 - Basis keuken
 - Initiatie warme keuken
 - Koude keuken
 - Dagschotels met vlees en gevogelte
 - Dagschotels met vis
 - Nagerechten

De eerste drie modules kunnen in willekeurige volgorde en zonder instapvereisten ingericht worden, de drie laatste modules kunnen pas aangevat worden na het beëindigen van de eerste drie. De opleiding bestaat dus uit twee opleidingsonderdelen die sequentieel dienen ingericht of gevolgd te worden.

In de drie gevangenissen worden enkel de modules uit het eerste opleidingsonderdeel ingericht. Een mogelijke afstemming zou kunnen inhouden dat in twee gevangenissen de drie basismodules worden ingericht, terwijl in de derde gevangenis enkel de vervolgmogules worden aangeboden. Op die manier kunnen gedetineerden via educatieve transfer de volledige opleiding afronden. Hierbij dient wel overwogen te worden of er in de derde gevangenis voldoende instroom is vanuit de andere gevangenissen, gezien er vanuit de eigen gevangenis geen vooropleiding wordt aangeboden. Indien dit niet het geval zou blijken te zijn, kunnen de lokale partners ook overwegen om het eerste opleidingsonderdeel en dus de volledige opleiding in te richten in deze gevangenis.

Op basis van deze elementen is besloten dat het in dit geval niet verantwoord is om opleidingen te schrappen, maar eerder te bekijken of ze op een meer afgestemde manier vorm gegeven kunnen worden.

Een andere conclusie van de analyse van het opleidingsaanbod was dat er een aantal blinde vlekken vast te stellen zijn in het aanbod aan beroepsopleidingen. Enerzijds beschikt niet elke gevangenis die hiertoe in deze leidraad aangezet wordt over een beroepsopleiding. Anderzijds worden bijvoorbeeld niet alle sectoren gedekt waarin gedetineerden doorgaans tewerkgesteld worden (zie voorgaande hoofdstukken). Met name opleidingen onderhoudsmechanica en (industriële) schoonmaak zijn niet vertegenwoordigd. We maken hierbij de kanttekening dat het volwassenenonderwijs geen aanbod schoonmaak (industriële of residentiële) in haar portefeuille heeft. Een mogelijke andere opleidingsverstrekker hiervoor is de VDAB. Daarnaast ontbreken bijvoorbeeld ook opleidingen rond grafische technieken, transport, verkoop en zelfstandige beroepen in de tertiaire sector in het aanbod. De nieuwe gevangenis die voorzien zijn in het masterplan gevangenisbouw bieden bij uitstek kansen om tegemoet te komen aan deze tekortkomingen in het aanbod.

“De nieuwe gevangenis die voorzien zijn in het masterplan gevangenisbouw bieden bij uitstek kansen om tegemoet te komen aan de tekortkomingen in het aanbod.”

Om nieuwe overlap in het aanbod aan beroepsopleidingen te vermijden en afstemming tussen de opleidingen te garanderen, hebben de onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs de afspraak gemaakt om twee keer per jaar op gezamenlijk overleg kenbaar te maken welke nieuwe opleidingen men lokaal overweegt in te richten en waarom. Ze zullen dan trachten om op basis van de beschikbare informatie en de gezamenlijke expertise te beoordelen of het inrichten van een dergelijke opleiding aangewezen is of niet. Het advies zal meegegeven worden aan de lokale partners voor verder overleg.

9.3. spreiding van diplomagerichte opleidingen

Beroepsopleidingen die opgenomen zijn op de lijst met diplomagerichte opleidingen⁴¹ leiden in combinatie met een volledige opleiding Aanvullende algemene vorming tot een diploma secundair onderwijs. Het hoeft geen betoog dat een dergelijk diploma kansen biedt op de arbeidsmarkt en dan ook van groot belang kan zijn in het leertraject van gedetineerden. Gezien de duur van de opleidingen zijn diplomagerichte opleidingen en een volledig traject Aanvullende algemene vorming echter schaars goed in de gevangenis in Vlaanderen en Brussel. Nochtans blijkt uit de praktijk dat een aanzienlijk deel van de gevangenispopulatie niet beschikt over een diploma secundair onderwijs. We willen er daarom op toezien dat er op een minimaal aantal plaatsen diplomagerichte opleidingen en/of volledige trajecten algemene vorming worden ingericht. De onderwijscoördinatoren actief in de volgende gevangenis hebben aangegeven om samen met de lokale partners te bekijken of een diplomagericht aanbod behouden dan wel nieuw ingericht kan worden.

⁴¹ De lijst met diplomagerichte opleidingen is te consulteren op de website de Vlaamse onderwijsoverheid: http://www.ond.vlaanderen.be/volwassenenonderwijs/cursisten/opleidingsaanbod_centra.htm

- Leuven Centraal:
 - Een traject algemene vorming (gecombineerd onderwijs)
- Antwerpen:
 - Een traject algemene vorming (gecombineerd onderwijs)
- Brugge:
 - Een traject algemene vorming (gecombineerd onderwijs)
- Oudenaarde:
 - De diplomagerichte combinatie monteur centrale verwarming + loodgieter
 - Een traject algemene vorming
- Merksplas:
 - Een traject algemene vorming
 - Een traject Industrieel elektrotechnisch installateur (diplomagericht)

Indien er in deze vijf gevangenissen effectief werk gemaakt kan (blijven) worden van een diplomagericht traject, kunnen we in elk van de drie ressorts een dergelijk traject aanbieden. Uiteraard moedigen wij nog steeds aan dat er ook op andere plaatsen gestreefd wordt naar volledige diplomagerichte trajecten.

“Diplomagerichte opleidingen zijn schaars goed in de gevangenissen in Vlaanderen en Brussel. Nochtans blijkt uit de praktijk dat een aanzienlijk aandeel van de gevangenispopulatie niet beschikt over een diploma secundair onderwijs.”

9.4. complementair aanbod in het kader van volledige opleidingen

Hoewel er in heel wat gevangenissen beroepsopleidingen worden aangeboden, worden deze opleidingen meestal niet volledig ingericht. De modulaire structuur van het volwassenenonderwijs biedt de mogelijkheid om opleidingen gedeeltelijk of zelfs slechts één of enkele modules ervan in te richten. Dit biedt enerzijds enorme voordelen naar flexibiliteit, anderzijds is er de valkuil dat ze onvoldoende leiden tot certificaten van een volledige opleiding. Het ligt voor de hand dat het verkrijgen van een certificaat een absolute meerwaarde betekent voor de gedetineerde en zijn toekomstige kansen op de arbeidsmarkt.

“De modulaire structuur biedt enorme voordelen naar flexibiliteit, anderzijds is er de valkuil dat ze onvoldoende leiden tot certificaten van een volledige opleiding.”

Om die reden is het belangrijk dat er over de gevangensmuren heen gekeken wordt naar mogelijkheden om volledige, certificeerbare trajecten aan te bieden. Misschien is het immers niet haalbaar om een volledige opleiding aan te bieden in één gevangenis, maar wel indien er samenwerkt wordt met (een) andere gevangenis(sen) waar het complementaire gedeelte van de opleiding aangeboden wordt. Een goed voorbeeld hiervan is de idee om de opleidingen hulpkok in de

Kempense gevangenis onderling af te stemmen, zodat ze kunnen leiden tot een traject dat de zes modules doorloopt en dus certificeerbaar is. Een ander voorbeeld uit de praktijk is de samenwerking tussen de lasopleiding in de gevangenis van Brugge en de opleiding loodgieter in de gevangenis van Oudenaarde. De opleiding loodgieter wordt in de gevangenis van Oudenaarde volledig ingericht, op één module na, met name een module lassen. Voor deze module beschikt de gevangenis immers niet over de nodige infrastructuur. In Brugge echter beschikt men over een smidse en een lasopleiding. Op projectmatige basis zijn er de voorbije jaren met wisselend succes afspraken gemaakt om de cursisten die de opleiding loodgieter volgen in Oudenaarde gedurende enkele weken te transfereren naar Brugge voor een intensieve module lassen. Daarna werden ze teruggebracht naar Oudenaarde om er hun opleiding en penitentiair traject verder te zetten.

We beseffen dat dergelijke samenwerkingen niet voor de hand liggen. Toch raden we de lokale partners aan om het eigen aanbod aan (beroeps)opleidingen met een kritische blik te bekijken vanuit het perspectief certificering, en mogelijkheden na te gaan via partnerschappen met andere gevangenis.

Vanuit deze optiek is in het voorjaar van 2013 de optie bekeken om een uitgebreid NT2⁴²-traject aan te bieden aan anderstalige cursisten. Gezien hun ontbrekende of beperkte kennis van het Nederlands zijn deze cursisten uitsluitend aangewezen op de cursussen NT2 vooraleer zij een ander opleidingsaanbod kunnen aanvangen (met uitzondering van opleidingen vreemde talen). Spijtig genoeg moeten we echter vaststellen dat het niveau NT2 dat bereikt kan worden door het volgen van een cursus in de gevangenis hiervoor niet toereikend is. De cursussen NT2 worden in de meeste instellingen wel ingericht, maar dan met een andere doelstelling, met name het beter functioneren in de gevangeniscontext en een verbetering van het maatschappelijk functioneren na de detentie. Om anderstaligen toch de mogelijkheid te bieden om een traject NT2 te doorlopen dat uitzicht geeft op het volgen van een Nederlandstalig onderwijsaanbod, hebben we de piste bekeken om één gevangenis in Vlaanderen of per ressort uit te kiezen en daar een volledig of zo volledig mogelijk traject NT2 in te richten. Hierbij zouden dan anderstalige cursisten met een educatief perspectief naartoe kunnen getransfereerd worden om de opleiding NT2 te volgen. In de praktijk bleek deze piste echter moeilijk haalbaar. Cijfers van de gevangenis van Gent⁴³ lijken er immers op te wijzen dat de cursisten in het NT2-aanbod voornamelijk beklaagden zijn. De praktijk in andere gevangenis lijkt te bevestigen dat een NT2-aanbod succesvoller is in arresthuizen dan in strafhuizen. Beklaagden komen echter niet in aanmerking voor transfer, gezien niet het DG EPI maar de onderzoeksrechter bepaalt of en in welke gevangenis de gedetineerde dient vastgehouden te worden. We stellen ons dan ook zeer de vraag of er een voldoende groot publiek aan gedetineerden gevonden kan worden dat een volledig NT2-traject wenst te volgen in een andere gevangenis. We dienen deze vraagstelling verder te onderzoeken.

Om het probleem van de anderstalige cursisten op te lossen kunnen ook verschillende andere pistes onderzocht te worden. We halen er enkele aan:

- onderwijs aanbieden in een andere taal – volgens de huidige regelgeving is dit uitgesloten, tenzij hiervoor gewerkt wordt met een aanbod van vrijwilligers
- de inzet van tolken bij opleidingen
- beroepsvoorbereidende opleidingen Nederlands van de VDAB

⁴² Nederlands voor anderstaligen

⁴³ Deelnamecijfers NT2 versus gemiddelde module – gevangenis Gent 2012 (bijlage 5)

- voor sterkere cursisten: taalcoaches, G-coaches, instructeurs NODO (Nederlands op de opleidingsvloer), ...

10. vierde basisprincipe – autonomie en verantwoordelijkheid

10.1. verschillende contexten

De autonomie van de lokale partners is bijzonder belangrijk in dit document. De voornaamste reden hiervoor is de vaststelling dat de lokale gevangeniscontexten uitermate verschillen. Dit blijkt uit de omgevingsanalyse in dit document en de daarna beschreven hoofdstukken. Om het opzet van deze leidraad te doen slagen, met name het uitbouwen van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenissen in Vlaanderen en Brussel, dient de lokale context de basis te vormen voor de concrete invulling van het beleid. We erkennen dat de organisaties die reeds jaren actief zijn op het veld het best geplaatst zijn om deze uitdaging op zich te nemen. Het consortium volwassenenonderwijs dient hierin een coördinerende rol op te nemen en mede aan de hand van deze leidraad te waken over het beslissingsproces en de uitbouw van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenis.

Autonomie in de beslissingen brengt echter ook verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het uitgebouwde onderwijsaanbod met zich mee. Indien er om allerlei redenen niet voldaan kan worden aan de adviezen en richtlijnen die in dit document gegeven worden, raden wij aan om dit binnen het lokale samenwerkingsverband uitgebreid te argumenteren. Verder moedigen we aan om de situatie te signaleren op andere niveaus. Op die manier kunnen structurele knelpunten geïdentificeerd worden en kan er gezocht worden naar mogelijke oplossingen.

10.2. aanvulling van het aanbod op basis van lokale noden

Deze Vlaamse leidraad beschrijft de intentie om in elke gevangenis werk te maken van een basisaanbod, aangevuld met beroepsopleidingen en diplomagerichte opleidingen en rekening houdend met afstemming van het aanbod over de gevangensmuren heen. Een aantal gevangeniscontexten lenen zich er echter toe om een aanbod uit te bouwen dat verder gaat dan deze minimale verwachtingen. Wij wensen dergelijke verdere uitbouw uitdrukkelijk aan te moedigen, mits inachtneming van het basisaanbod als primaire doelstelling. In heel wat gevangenissen in Vlaanderen en Brussel gaat het huidige aanbod reeds verder: bijkomende talen- en ICT-cursussen, (gedeeltelijke) beroepsopleidingen in arresthuizen, hoger onderwijs, enzovoort. In dit geval willen wij met voorliggend document trachten te waarborgen dat de focus van de uitbouw van het aanbod blijft liggen op de realisatie van een basisaanbod met eventueel beroepsopleidingen, en op een kwaliteitsvol beslissingsproces voor elke nieuwe opleiding.

11. randvoorwaarden

Om dit plan te kunnen realiseren zijn er naast de inzet van de lokale partners een aantal voorwaarden waaraan dient voldaan te worden. Enkele ervan zijn reeds in de vorige hoofdstukken aan bod gekomen. De mate van vervulling van deze voorwaarden is zeer verschillend van gevangenis tot gevangenis, en we kunnen er dus van uit gaan dat niet alle gevangenissen binnen hetzelfde tijdsbestek invulling zullen kunnen geven aan de intenties in voorliggend plan. Het is van het uiterste belang dat lokale partners knelpunten signaleren binnen de hiervoor bestaande structuren, zodat desgewenst naar oplossingen gezocht kan worden. Indien bepaalde knelpunten structureel de werking belemmeren, kan deze leidraad een basis vormen om met partners en beleidsmakers in overleg te treden.

“Het is van het uiterste belang dat lokale partners knelpunten signaleren binnen de hiervoor bestaande structuren, zodat desgewenst naar oplossingen gezocht kan worden.”

We hernemen hieronder de belangrijkste voorwaarden voor de uitbouw van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenissen in Vlaanderen en Brussel.

11.1. draagvlak bij de partners en het penitentiair personeel

Dit plan staat of valt met draagvlak bij de partners betrokken bij de totstandkoming van het aanbod in de gevangenis. Er werd reeds meermaals gepleit voor sterke samenwerkingsverbanden op lokaal niveau, die dit draagvlak kunnen bevorderen. We moeten echter ook uitdrukkelijk melding maken van de noodzaak aan draagvlak voor onderwijs in de gevangenissen bij het penitentiair personeel. Zij zijn immers de belangrijkste actoren om het aanbod vlot te laten verlopen in de dagelijkse praktijk. Het penitentiair personeel kampt echter met andere problematieken, zoals werkdruk als gevolg van de overbevolking, frequente personeelwissels, enzovoort, waardoor de medewerking aan de realisatie van het onderwijsaanbod soms een minder belangrijke bekommernis wordt. Het is dan ook cruciaal om het penitentiair personeel te blijven overtuigen van de noodzaak aan onderwijs voor de gedetineerden, en de positieve effecten die dit teweeg kan brengen in de gevangencultuur. Slagen we hier niet in, dan wordt het ook erg moeilijk om onze ambitie verder vorm te geven.

11.2. structureel overleg tussen de partners

Om alle aspecten van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod aan bod te laten komen en een grondige analyse te maken van de lokale situatie, is regelmatig overleg tussen de betrokken partners onontbeerlijk. Elke partner dient vanuit de eigen expertise mogelijkheden aan te reiken en evaluaties uit te voeren, en deze op gezamenlijk overleg te bespreken en er een correct gewicht aan te geven. Hiertoe is het nodig dat de partners bereid zijn om op structurele basis met elkaar in overleg te treden. Dit zowel op lokaal als op Vlaams niveau. Op lokaal niveau wordt het onderwijsaanbod concreet vorm gegeven, uitgewerkt en geëvalueerd, op Vlaamse niveau worden structurele knelpunten besproken en worden gevangenisoverstijgende projecten uitgebouwd.

11.3. financiering van het aanbod

Uiteraard is een belangrijke factor bij de organisatie van aanbod de financiering ervan. In het volwassenenonderwijs (en ook in de andere onderwijsniveaus) wordt het aanbod in de gevangenis gefinancierd vanuit reguliere middelen die de instelling die het aanbod inricht ontvangt van de subsidiërende overheid. Een belangrijke consequentie hiervan is dat het aanbod in de gevangenis aan dezelfde criteria moet voldoen als het aanbod buiten om als financierbaar te kunnen worden beschouwd. Hier knelt echter vaak het schoentje. Op enkele uitzonderingen na is het immers zeer moeilijk om voldoende grote groepen samen te stellen om een aanbod te organiseren dat voldoende financierbaar is voor de inrichtende organisatie.

Daarnaast valt welbepaald aanbod dat hierboven opgenomen is in het basisaanbod buiten reguliere financiering van groepsaanbod, met name de G-coach en de open leercentra. Deze dienen de CVO en de CBE te financieren uit middelen die ze vrij kunnen aanwenden ter ondersteuning van regulier aanbod (verhoging van het aantal leraarsuren of VTE met 10 procent voor welbepaalde educatieve activiteiten)⁴⁴. Deze middelen zijn echter beperkt aangezien ze ook voor andere bestemmingen (buiten de gevangenis) aangewend dienen te worden. Bovendien wordt de groei in de sector afgetopt en stellen we vast dat de centra in de praktijk vaak zelfs niet beschikken over deze 10 procent bijkomende middelen.

Bijkomend dienen we erop te wijzen dat een open leercentrum in de gevangenis in de meeste gevallen geen open leercentrum is waar de cursist binnenstapt en individueel begint te studeren. Het gaat bijna altijd om een vorm van begeleid studeren en veelal ook een vorm van remediëring. Doorgedreven professionele begeleiding bij een dergelijk open leercentrum is dus essentieel, maar vraagt ook een financiële inspanning van de aanbodverstrekker. Het volstaat immers niet om een locatie ter beschikking te stellen met iemand die toezicht houdt. We stellen vast dat financiering van dergelijk aanbod onvermijdelijk is indien we het verder willen uitbouwen.

Indien er geen oplossingen komen voor reguliere financiering van het basisaanbod en de andere opleidingen in de gevangenis, zal het betreffende aanbod wellicht niet tot op een aanvaardbaar niveau kunnen ingericht worden in de verschillende gevangenis.

“Indien er geen oplossingen komen voor reguliere financiering van het basisaanbod en de andere opleidingen in de gevangenis, zal het niet tot op een aanvaardbaar niveau kunnen ingericht worden.”

11.4. educatieve transfers

Om de afstemming van het opleidingsaanbod over de gevangismuren heen vorm te geven en op een efficiënte manier in de praktijk te brengen, dienen onderwijstrajecten over de muren heen uitgetekend en, vooral, gerealiseerd te kunnen worden. De onderwijscoördinatoren van de consortia volwassenenonderwijs, hierin eventueel bijgestaan door (leer)trajectbegeleiders, hebben een cruciale rol in het uittekenen van deze trajecten. Voor de realisatie ervan is men echter afhankelijk

⁴⁴ Decreet volwassenenonderwijs 15/06/2007, Artikel 85 § 2 en artikel 98 §2

van de mogelijkheid tot het aanvragen en uitvoeren van educatieve transfers. Zo moeten gedetineerden enerzijds de mogelijkheid krijgen om een opleiding in een andere gevangenis aan te geven als voorkeur, en dienen de betrokken partijen deze vraag ernstig in overweging te nemen. Anderzijds dienen de lokale partners de mogelijkheid te krijgen om voor bepaalde opleidingen te werven op Vlaams niveau of op niveau van de ressorts. Indien dit niet kan zullen vele opleidingen in de praktijk niet in aanmerking komen omdat ze gericht zijn op een specifiek doelpubliek, dat niet voor het grijpen ligt in één gevangenis. Zoals eerder aangegeven zijn de onderwijstransfers naar de gevangenis van Oudenaarde voor de loodgietersopleiding een goed voorbeeld van hoe een dergelijk systeem zijn vruchten kan afwerpen.

Educatieve transfers liggen echter niet voor de hand. Het belang ervan is enerzijds onvoldoende gekend bij de gevangenisdirecties of andere partijen die een beslissende rol spelen in het toekennen van transfers, anderzijds spelen heel wat factoren mee die de mogelijkheden tot educatieve transfer beperken. We denken hier in de eerste plaats aan de overbevolkingsproblematiek. We hopen met dit document de betrokken partners alvast te kunnen overtuigen van de meerwaarde van educatieve transfers zodat al het mogelijke gedaan kan worden om hier gevolg aan te geven.

11.5. transferstop

Verbonden aan de educatieve transfers en eveneens van groot belang in het kader van onderwijstrajecten, is de mogelijkheid tot het inbouwen van individuele transferstops. Dit wil zeggen dat gedetineerden die in een bepaalde gevangenis in het kader van een onderwijstraject een opleiding volgen, niet in aanmerking komen om verplaatst te worden naar een andere gevangenis gedurende de looptijd van de opleiding. Uiteraard kan hier in sommige gevallen niet aan ontkomen worden, zoals het geval is bij tuchttransfers, maar in heel wat andere gevallen kunnen de nodige procedures en afspraken wel problemen voorkomen.

11.6. ict-mogelijkheden

ICT-infrastructuur is onontbeerlijk voor de uitbouw van kwaliteitsvol onderwijs. Willen we het aanbod dat ingericht wordt in de gevangenis dus op een kwaliteitsvolle manier vormgeven, dan dient de nodige ICT-infrastructuur voorzien en onderhouden te worden. We willen hier ook de mogelijkheid tot internettoegang voor educatieve doeleinden niet vergeten. Digitale ondersteuning kan het onderwijsaanbod op allerlei manieren verdiepen en verbreden. In de uitbouw van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod mag bovendien de keuze voor een gecombineerd traject niet ontbreken. Bij een dergelijk traject kunnen de CVO of de CBE een deel van het aanbod in contactonderwijs voorzien en een deel in afstandsonderwijs. Dit heeft het grote voordeel dat de cursist op eigen tempo kan studeren en wanneer het hem uitkomt, zonder dat de begeleiding van een leerkracht wegvalt. Deze begeleiding wordt in een gecombineerd aanbod immers voorzien enerzijds tijdens de contactmomenten, anderzijds via digitale communicatie. Het hoeft geen betoog dat voor de realisatie van een dergelijk aanbod de nodige infrastructuur en verbindingen dienen aanwezig te zijn.

“Digitale ondersteuning kan het onderwijsaanbod op allerlei manieren verdiepen en verbreden. Bovendien mag de keuze voor een gecombineerd traject niet ontbreken.”

We dienen hierbij te verwijzen naar de lopende projecten gecombineerd onderwijs in de gevangenissen van Leuven Centraal, Antwerpen en Brugge. In het kader van deze projecten wordt de opleiding aanvullende algemene vorming in een gecombineerd traject aangeboden. De projecten vragen een bijzondere inspanning van de betrokken CVO en de lokale partners, maar tonen een veelbelovend perspectief. We hopen in de toekomst dergelijke mogelijkheden tot gecombineerd onderwijs in samenwerking met het DG EPI verder uit te kunnen bouwen.

11.7. onderwijsinfrastructuur

Niet alleen de digitale infrastructuur is een voorwaarde voor goed onderwijs, ook de algemene onderwijsinfrastructuur die in de gevangenis beschikbaar is dient aan enkele minimale vereisten te voldoen. Welke vereisten precies van toepassing zijn is sterk afhankelijk van de grootte van de instelling, de aard van de populatie en de aard van het onderwijsaanbod. Het spreekt voor zich dat een beroepsopleiding andere infrastructuur vereist dan een geletterdheidsaanbod. Het is aan de lokale partners om vast te stellen welke infrastructuur er lokaal voorhanden is en hoe deze op de beste manier kan worden aangewend. Hierbij dient men de criteria veiligheid en toegankelijkheid in aanmerking te nemen. In grote instellingen is het van belang om te onderzoeken hoe lokalen kunnen geïdentificeerd worden die het meest of het best toegankelijk zijn voor zoveel mogelijk potentiële cursisten. Men dient hierbij onder andere te overwegen of lokalen op de vleugels te verkiezen zijn boven het bijeenbrengen van lokalen in een educatief centrum binnen de muren. Uit de praktijk blijkt deze laatste optie niet steeds de meest praktische of succesvolle, aangezien ze de bewegingen naar de lokalen complexer en langduriger maakt. Veel hangt echter af van de indeling van de gevangenissen en de toegankelijkheid van de verschillende vleugels en afdelingen.

“Uit de praktijk blijkt het bijeenbrengen van de lokalen in een educatief centrum niet steeds de meest succesvolle keuze, aangezien het de bewegingen complexer en langduriger maakt.”

11.8. toeleiding

Zonder toeleiding naar het aanbod is er geen aanbod mogelijk. In de eerste plaats heeft de onderwijscoördinator een belangrijke rol en verantwoordelijkheid in de toeleiding van gedetineerden naar het aanbod. Er zijn echter ook heel wat partners die hierin een aanvullende of ondersteunende taak kunnen aannemen. Afspraken hierrond dienen lokaal gemaakt te worden in het coördinatieteam.

Binnen deze voorwaarde willen we twee elementen extra belichten. Enerzijds willen we erop wijzen dat ook werkende gedetineerden moeten kunnen toegeleid worden naar opleiding. Eventuele mengvormen zoals werkpleklers zijn hierbij zeker wenselijk. In de praktijk vinden weinig werkende gedetineerden echter de weg naar opleiding, gezien ze voor werk beter vergoed worden (hoe klein deze vergoeding ook mag zijn). Anderzijds willen we aanhalen dat vrouwelijke gedetineerden ook de kans moeten krijgen om toegeleid te worden naar of deel te nemen aan een kwaliteitsvol onderwijsaanbod. In heel wat gevangenissen zijn de mogelijkheden voor vrouwelijke gedetineerden op dit vlak ondermaats. De belangrijkste reden hiervoor is wellicht de grootte van de doelgroep (het gaat bijna altijd om kleine populaties) die maakt dat de uitbouw van een degelijk aanbod specifiek

gericht op de vrouwelijke populatie bijzonder moeilijk is. Een mogelijke oplossing hiervoor kan zijn om de vrouwelijke gedetineerden te laten participeren aan het aanbod voor de mannen, indien hierbij een aantal veiligheidsaspecten niet in het gedrang komen. Zowel lokaal als bovenlokaal dienen er bewegingen in gang gezet te worden om dit knelpunt te bekijken.

12. beknopte leidraad voor de samenstelling van een kwaliteitsvol onderwijsaanbod in de gevangenissen

1. lokaal partnerschap

Zorg ervoor dat alle relevante partners betrokken worden bij de uitbouw van het aanbod. Dit zijn minimaal:

- Het consortium volwassenenonderwijs
- De CVO en CBE met een aanbod in de gevangenis
- De gevangenisdirectie
- De beleidscoördinator van de Afdeling Welzijn en Samenleving
- De VDAB
- De CDRGA in het geval van beroepsopleidingen

2. lokale omgevingsanalyse

Verzamel een minimaal aantal gegevens en/of cijfers met betrekking tot:

- De onderwijsbehoeften van de gedetineerden
- Het profiel van de gevangenispopulatie
- De classificatie van de gevangenis
- Het opleidings- en vormingsaanbod in de gevangenis
- De beschikbare infrastructuur
- Beschikbare partners voor het inrichten van het aanbod:
 - CBE
 - CVO
 - VDAB
 - Syntra
 - Vrijwilligers(organisaties)
 - Instellingen voor hoger of universitair onderwijs
 - Andere

3. het basisaanbod

geletterdheidsaanbod

Onderzoek waar de geletterdheidsnoden van de gedetineerden zich situeren:

- Ter ondersteuning van ander opleidingsaanbod
- Ter ondersteuning van werk in de gevangenis
- Ter ondersteuning van handhaving tijdens de detentie
- Ter ondersteuning van de re-integratie na de detentie

Bepaal welk geletterdheidsaanbod ingericht kan worden in de gevangenis. Hierbij dient prioritair rekening gehouden te worden met de volgende drie facetten:

- Organisatie van groepsaanbod

- Organisatie van een open leercentrum dat inspeelt op geletterdheidsnoden
- Ondersteuning door een G-coach
 - Op de werkvloer
 - Op de opleidingsvloer
 - In het open leercentrum
 - ...

open leren

Organiseer een open leercentrum waarbij rekening gehouden wordt met de volgende elementen:

- Ruime toegankelijkheid
- Begeleiding bij voorkeur door een CVO en een CBE

begeleiding van individuele trajecten

Zorg voor de optimale uitbouw van leertrajectbegeleiding in de gevangenis.

4. beroepsopleidingen

Ontwikkel visie over de organisatie van beroepsopleidingen in de gevangenis. Hou hierbij rekening met de adviezen omtrent specifieke gevangenissen in de voorgaande hoofdstukken.

Indien er gekozen wordt voor het inrichten van één of meerdere specifieke beroepsopleidingen, maak dan een gegronde keuze over welke opleiding(en). Baseer deze keuze op volgende elementen:

- De leerbehoeften van de gedetineerden
- De lokale infrastructuur
- De onderwijsbevoegdheid of specialisatie van de lokale CVO of de andere opleidingsverstrekkers
- De tewerkstellingskansen na detentie
 - Knelpuntberoepen
 - Sectoren
 - Maatschappelijke en juridische beperkingen
- De tewerkstellingskansen tijdens detentie
- Afstemming met beroepsopleidingen in andere gevangenissen (binnen Vlaanderen of binnen het ressort):
 - Ontbrekend aanbod
 - Vermijden van dubbel aanbod
 - Complementair aanbod in het kader van volledige trajecten

5. ander opleidingsaanbod

Indien er gekozen wordt voor het inrichten van andere opleidingen, maak dan een gegronde keuze over welke opleiding(en). Baseer deze keuze op volgende elementen:

- Prioriteit van het basisaanbod (eventueel aangevuld met beroepsopleidingen)
- De leerbehoeften van de gedetineerden

- De lokale infrastructuur
- De onderwijsbevoegdheid of specialisatie van de lokale CVO of de andere opleidingsverstrekkers

13. Afkortingen

CBE	Centrum voor basiseducatie
CDRGA	Centrale Dienst voor de Regie van de Gevangenisarbeid
CVO	Centrum voor volwassenenonderwijs
DG EPI	Directoraat Generaal Penitentiaire Instellingen
FPC	Forensisch psychiatrisch centrum
JWW	Justitieel Welzijnswerk
NT2	Nederlands voor anderstaligen
OC	Onderwijscoördinator
OLC	Open leercentrum
PBA	Penitentiair Bewakingsassistent
PSC	Penitentiair Schoolcentrum
PSD	Psycho-sociale Dienst
SNPB	Samenwerkingsverband Netgebonden Pedagogische Begeleidingsdiensten
VCA	Veiligheidschecklist Aannemers
VDAB	Vlaamse dienst voor arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding
VOCVO	Vlaams Ondersteuningscentrum voor het Volwassenenonderwijs

14. bijlagen

bijlage 1

DRIE SCENARIO'S GELETTERDHEID VOOR GEDETINEERDEN

Voor alle laaggeletterde gedetineerden, ongeacht of ze onderwijs volgden in het Nederlands.

Dit document kwam tot stand in de ad hoc werkgroep gedetineerden die doorging op 26 november 2012 en 20 december 2012. De leden van de werkgroep zijn: Jan Schuermans (Kempfen), Katrien Heylen (Mechelen), Ilse Van Rompaey (Mechelen), Wim Ipers (Brussel), Jef Vandoorslaer (Limburg-Zuid), Katty Vandroogenbroeck (Waas & Dender), Karina Spiessens (Waas & Dender), Greet Willemse (Zuid-Oost-Vlaanderen), Jan-Willem Raes (Kortrijk-Roeselare), Karien Hoste (Brugge-Oostende-Westhoek), An Bistmans (Stuurgroep VO), Inge Van Acker (Stuurgroep VO), Steven Van den Eynde (Federatie), Jan Van Gompel (Brussel; dossierdrager) en Mieke Coulebier (Federatie; secretaris)

We stellen drie scenario's voor onderwijs aan gedetineerden voor. Deze scenario's zijn gebaseerd op goede praktijken in de gevangenissen. De scenario's staan naast elkaar, het ene is niet beter of het andere en verschillende scenario's kunnen gelijktijdig georganiseerd worden. Wat aangeboden wordt, moet wel steeds passen bij de doelgroep die op dat moment in de gevangenis aanwezig is.

De scenario's worden hier in hun ideaalvorm omschreven. We sommen daarom ook de algemene en specifieke randvoorwaarden op om deze scenario's mogelijk te maken.

algemene randvoorwaarden

- De gedetineerden kunnen vlot deelnemen aan het aanbod. Onderwijs en vorming worden door alle actoren in de gevangenis als waardevol erkend.
- Er is structureel overleg met de gevangenisdirectie, de penitentiair beambten, de onderwijscoördinator, de beleidsmedewerker van de Vlaamse Gemeenschap en de verschillende aanbodsverstrekkers met het oog op goede onderwijstrajecten in de gevangenis.
- Leren wordt evenveel vergoed als werken.
- Onderwijstransfers worden mogelijk gemaakt en gedetineerden die een opleiding volgen worden niet plots overgeplaatst.
- Gedetineerden worden door alle actoren aangemoedigd om deel te nemen aan het educatief aanbod. Het belang van leren maakt deel uit van de opleiding van penitentiair beambten.
- Gemengd lesgeven wordt mogelijk gemaakt zodat meer vrouwen kunnen deelnemen aan opleidingen in de gevangenis.
- In de gevangenis is een uitgerust leslokaal voorzien, liefst niet te ver van de cellen. Pc's zijn enigszins up to date en er wordt verder werk gemaakt van het exploreren van de mogelijkheden van het gebruik van internet voor educatieve doeleinden.
- Er is specifieke vorming, ondersteuning of intervisie voor lesgevers in de gevangenis.

scenario 1: leerruimte

Een leerruimte georganiseerd door een CBE verhoogt de geletterdheid van gedetineerden. Gedetineerden werken er individueel aan hun eigen leervragen (bvb. inoefenen rijbewijstheorie) en kunnen permanent instappen. De geletterdheidsondersteuning gebeurt er op maat en is toegepast op de leervraag.

goede praktijken

Deze vorm van leren wordt al geruime tijd in verschillende gevangenissen toegepast zowel in arresthuizen als in strafhuizen en wordt gewaardeerd door de cursisten. In West-Vlaanderen wordt dit al geruime tijd door de provincie gefinancierd.

specifieke randvoorwaarden

- Op dit moment wordt dit aanbod vaak georganiseerd als “open leercentrum”. Strikt genomen kan dit niet met decretale middelen omdat het OLC bedoeld is voor cursisten die ingeschreven zijn in het modulair aanbod van een CBE en die extra willen oefenen. Hier zien we het aanbod als **educatief aanbod** op zich. Om dit te kunnen realiseren is dus een financieringssysteem nodig dat deze manier van werken op een structurele manier toelaat.
- Er is budget nodig om educatieve oefenprogramma's aan te kopen.
- Een vorm van attestering voor dit leren is nog niet voorzien.

scenario 2: educatieve programma's

Educatieve programma's krijgen vorm op maat van een groep gedetineerden met gelijkaardige leervragen.

goede praktijken

Er is heel wat goede praktijk in het organiseren van modules en opleidingen uit de basiseducatie in de gevangenis. Verschillende modules en opleidingen lenen zich daartoe. Er wordt heel wat maatschappijoriëntatie gegeven, maar daarnaast ook ICT, taal en wiskunde.

specifieke randvoorwaarden

- Er gaat veel energie verloren in het inpassen van leervragen van gedetineerden in opleidingen en modules. Gedetineerden zijn ook niet altijd te motiveren om een hele opleiding te volgen. Er zijn dus kleinere entiteiten nodig die zowel voor kleine als grotere groepen ingezet kunnen worden. De bestaande delers zijn vaak onmogelijk te halen in de gevangenis. Daarnaast is een aanbod dat doelen uit verschillende leergebieden combineert vooralsnog onmogelijk.
- Een vorm van attestering voor alle educatief aanbod wordt mogelijk gemaakt.
- In een arresthuizen is er minder tijd dan in strafhuizen om een educatief programma te organiseren, daar kunnen best kortere programma's voorzien worden.

scenario 3: g-coach

De G-coach zorgt voor geletterdheidsondersteuning op maat van de gedetineerde(n) en de context waarin de G-coach wordt ingezet. In de gevangenis kan de G-coach zowel op de werkvloer als op de opleidingsvloer ingezet worden. Zelfs wanneer gedetineerden zelfstudiepakketten doorwerken op de pc's kan een G-coach educatieve ondersteuning bieden. De G-coach werkt naargelang de situatie van de cursiste individueel of in groep(jes). De geletterdheidsondersteuning kan ook de vorm krijgen van een duaal of geïntegreerd traject en mengvormen zijn mogelijk.

goede praktijken

De G-coach wordt al in verschillende gevangenissen ingezet. In het schooljaar 2010-2011 was dit een van de G-coach-projecten gefinancierd door het departement onderwijs.

specifieke randvoorwaarden

- Een goede samenwerking en regelmatig overleg met de werk- of de opleidingsvloer is noodzakelijk. De onderwijscoördinator speelt hierin een rol.
- Er bestaat een financieringssysteem dat de G-coach toelaat individueel en in groep te werken aan geletterdheidsdoelen waar op dat moment nood aan is.
- In arresthuizen is er minder tijd dan in strafhuizen om opleidingen te organiseren, daar kunnen best kortere opleidingen voorzien worden en speelt de G-coach korter op de bal.

INSTROOMFASE

Deelfase	Doelgroep	Actie	Actoren	Registratie	Opmerkingen	Knelpunten
Toeleiding	Alle gedetineerden	Opmaak en verspreiding van affiches en brochures met het onderwijsaanbod	OC JWW Vrijwilligers Fatiks	-	Het onderwijsaanbod kan met het aanbod van de partners in één brochure worden opgenomen	-
	Alle gedetineerden	Verspreiding van informatie over het onderwijsaanbod via interne communicatiekanalen zoals een intern TV-kanaal	OC JWW	-		-
	Gedetineerden in begeleiding bij een Vlaamse partner of de PSD	Toelichting van het onderwijsaanbod tijdens intake- of begeleidingsgesprekken en gerichte doorverwijzing naar de OC indien gewenst	OC JWW Detentie- consulent PSD	-	Groepsintakes zijn hier ook een mogelijkheid	-
	Binnenkomende gedetineerden	Toelichting van het onderwijsaanbod tijdens onthaalgesprek en gerichte doorverwijzing naar de OC indien gewenst	JWW PSD	-		-
	Binnenkomende gedetineerden met een lopend	Gerichte doorverwijzing naar de OC voor opvolging	JWW PSD	-	Liefst peilen PSD en JWW bij intake systematisch naar deze lopende	

	onderwijstraject	en/of verderzetting van het onderwijstraject			trajecten – het kan gaan om verschillende onderwijsniveaus: secundair onderwijs, volwassenenonderwijs, hoger of universitair onderwijs, ...	
	Alle gedetineerden	Infosessie	OC JWW	-	Het onderwijsaanbod kan met het aanbod van de partners in één infosessie worden opgenomen	-
	Alle gedetineerden	Mond-aan-mond-reclame, informele verspreiding	OC PBA's Getineerden Andere actoren	-		-
Aanmelding	Gedetineerden die door een partner worden aangemeld	De OC op de hoogte brengen dat gedetineerde X zich aanmeldt voor onderwijs	JWW Detentie-consultant PSD PBA Andere actoren	-		-
	Gedetineerden die zichzelf aanmelden	Een rapportbriefje of inschrijvingsformulier overmaken aan de OC	Gedetineerde	-	Gedetineerden kunnen zichzelf ook aanmelden na doorverwijzing van een partner	-
Intake	Alle aangemelde gedetineerden	Kennismaking en verkenning van de behoeften	OC CLLB	-	Een intake kan zowel schriftelijk als mondeling verlopen, voor onduidelijke leervragen of leerbehoeften is een gesprek aangeraden	-
	Verkeerd toegeleide gedetineerden of gedetineerden	Doorverwijzen naar een partner	OC CLLB	-		-

	met een meervoudige behoefte					
	Alle aangemelde gedetineerden	Informatie verschaffen en adviseren	OC CLLB	-		-
Keuze-begeleiding	Gedetineerden met een onduidelijke leervraag of leerbehoefte	Sensibiliseren, exploreren (ik, omgeving, interactie ik-omgeving), kristalliseren, beslissen	CLLB	-		-
Screening	Kandidaat-cursisten NT2	Screening niveau NT2	Consulent Huis van het Nederlands	-		-
	Kandidaat-cursisten e-learning	Screening taalvaardigheid Nederlands en cognitieve vaardigheden	OC Leerkracht Vrijwilliger	-		-
	Kandidaat-cursisten specifieke opleidingen CVO en CBE	Screening instapniveau	OC Leerkracht	-	Hier kunnen tools door de centra aangereikt worden – te overleggen met de opleidingsverstrekker(s) of een screening gewenst/noodzakelijk is – per opleiding/module kan een screening georganiseerd worden	-
	Getineerden met een individuele leervraag	Screening geletterdheidsniveau	OC	-		-
Plaatsing in het aanbod	Gedetineerden die kunnen en willen instappen	Gedetineerde inschrijven in het meest passende	OC	-	Onder plaatsing in het aanbod wordt verstaan: het opstarten van een	-

in een groeps- en/of individueel aanbod	aanbod	individueel traject, het inschrijven in een groepsaanbod of het plaatsen op de wachtlijst van een groepsaanbod
---	--------	--

DOORSTROOMFASE

Deelfase	Doelgroep	Actie	Actoren	Registratie	Opmerkingen	Knelpunten
Inhoudelijke begeleiding	Cursisten in een groepsaanbod	Inhoudelijke begeleiding (groepslessen)	Leerkracht(en)	-		-
	Cursisten met een specifieke ondersteuningsnood	Specifieke inhoudelijke begeleiding (bijvoorbeeld in een OLC)	Leerkracht(en)	-	Zowel cursisten in een individueel als in een groepsaanbod	-
Motiverend coachen	Cursisten met een specifieke nood aan motivatie	Cursisten motiveren via specifieke gesprekken	OC JWW Andere partners	-		-
	Alle cursisten	Proclamatie(s) organiseren	OC	-	Bevordert de motivatie van de cursist	-
Organisatorische ondersteuning	Alle cursisten	Het groepsaanbod zo vlot mogelijk laten verlopen	OC Centra Directie PBA's BM	-		-
	Cursisten met een specifieke ondersteuningsnood	Organiseren van een OLC	OC Centra	-		-
	Getransfereerde cursisten	Verderzetting van het traject zo goed	OC	-	Hangt nauw samen met de ontwikkeling van een	-

		mogelijk nastreven			registratietool (SD 4)	
Binnenkomende cursisten in een lopend onderwijstraject	Verderzetting van het traject zo goed mogelijk nastreven	OC	-			-
Vrijgaande cursisten	Cursisten zo goed mogelijk informeren over de mogelijkheden m.b.t. de verderzetting van het traject buiten de muren	OC	-		Aandachtspunt: wanneer moet de cursist deze informatie ontvangen? Vaak verdwijnen de cursisten zo snel dat ze niet meer geïnformeerd kunnen worden in de loop van hun traject. Dient dit reeds opgenomen te worden in een eerdere fase?	-

UITSTROOMFASE

Deelfase	Doelgroep	Actie	Actoren	Registratie	Opmerkingen	Knelpunten
Informatie verschaffen	Cursisten met een bijkomende leervraag of leerbehoefte	Informatie verschaffen over de opstart van een nieuw of vervolgtraject	OC	-	Hoe worden de uitstromers geïnformeerd over de mogelijkheden? De uitstroomfase kan zowel mondeling als schriftelijk gebeuren.	-
Doorverwijzen	Cursisten met een niet-onderwijs-gerelateerde vraag of behoefte	Doorverwijzing naar partner bv detentieconsulent, JWW	OC	-		-
Afsluiten	Cursisten zonder bijkomende vraag of behoefte	Afsluiten van het traject	OC	-		-

Uitstroom beroepsopleidingen 2011-2012, VDAB

Opleidingssector	Aantal opleidingen	doelgroep uitstroommeting	uitstroom naar werk	% naar werk
ANDERE SECTOREN	5	2	0	0,00%
BOUW	181	117	35	29,91%
CONFECTIE - VORMGEVING	1	1	0	0,00%
ELEKTRICITEIT	12	5	3	60,00%
GRAFISCHE TECHNIEKEN	4	4	2	50,00%
HAVEN - MARITIEME - EXPEDITIE	9	4	0	0,00%
HORECA	23	15	7	46,67%
HOUT	19	16	6	37,50%
INDUSTRIELE AUTOMATISERING	17	7	2	28,57%
LOGISTIEK	31	17	7	41,18%
METAAL	59	36	11	30,56%
MILIEU	1	1	0	0,00%
PRIMAIRE SECTOR	4	3	2	66,67%
SCHOONMAAK	15	9	2	22,22%
SOCIAL PROFIT	2	2	0	0,00%
TERTIAIRE SECTOR	49	20	10	50,00%
TOERISME	1	1	0	0,00%
VERKOOP	4	2	0	0,00%
VERVOER	6	6	3	50,00%
VOEDING	3	2	0	0,00%
Eindtotaal	446	270	90	33,33%

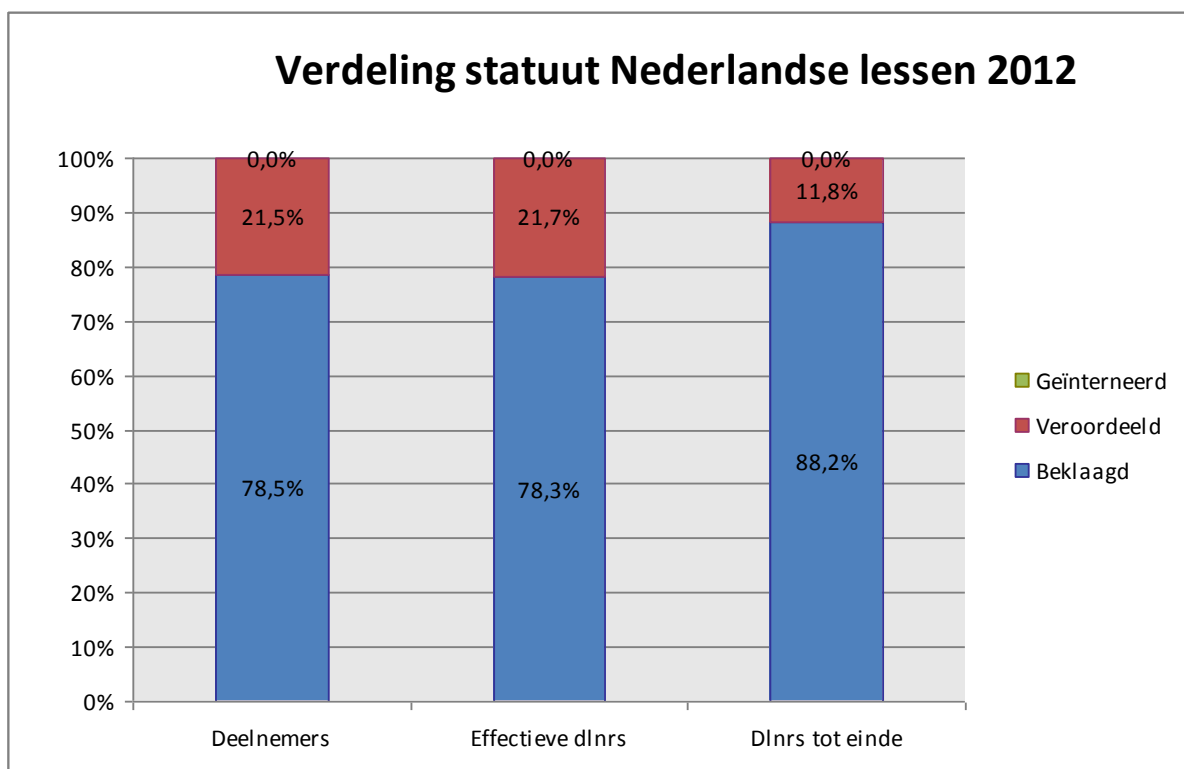
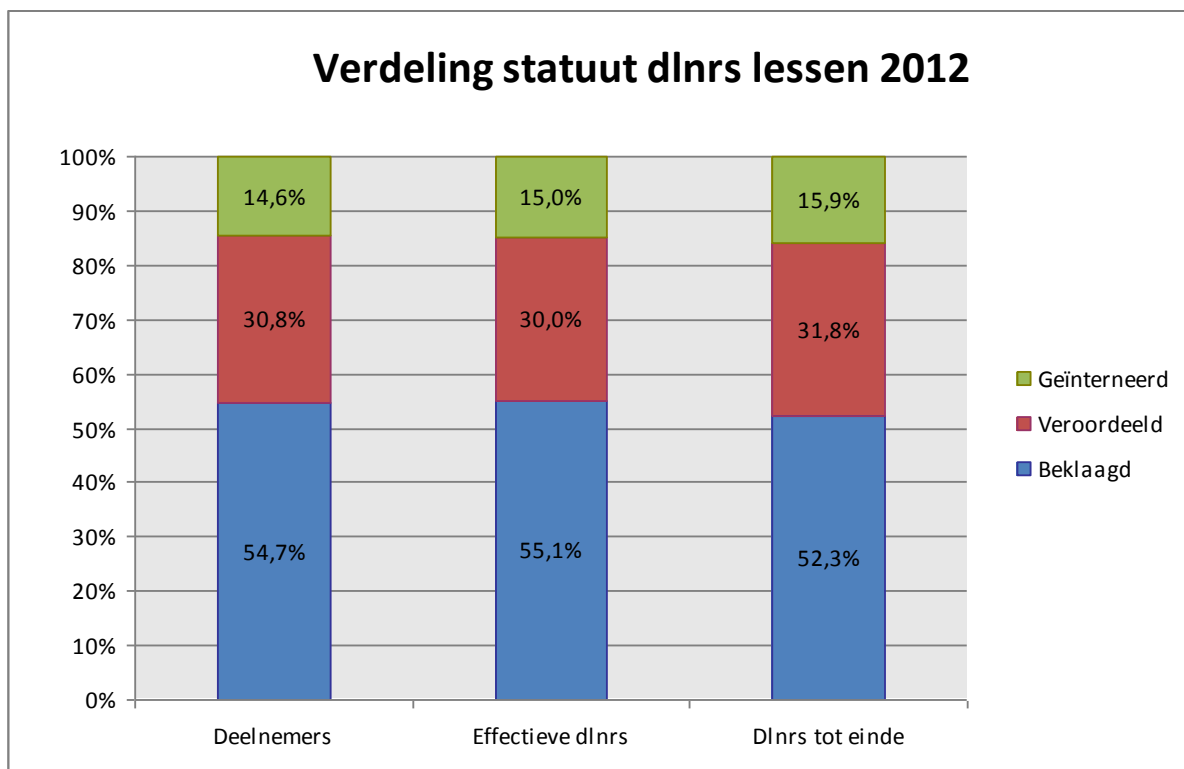
bijlage 4

beroepsopleidingen Vlaamse en Brusselse gevangenis 2013				
Gevangenis	GB ⁴⁵ M	GB V	Opleidingen	Lestijden
Antwerpen	654	50	Handverzorging	80
Turnhout	195			
Wortel	798		Bakkersgast Hulpkok Schilder-decorateur Fietsenmaker Werk zoeken / veiligheid	800 160 360 60
Hoogstraten	165		Boekhoudkundig bediende Hulpkok Tuinbouw Atelier elektriciteit Atelier metselen Atelier automechanica Atelier stukadoor Atelier schilderen Communiceren / veiligheid / werk zoeken / werknemer zijn	100 160 480 180
Merksplas	665		Bedrijfsbeheer Dactylo Hulpkok Industrieel elektrotechnisch installateur Polyvalent onderhoudsmedewerker gebouwen	160 60 120 160 280
Mechelen	109		Bedrijfsbeheer Basis elektriciteit Basis schilderwerk VCA	160 40 80 30
Leuven Centraal	344		Bedrijfsbeheer Metselaar Residentieel elektrotechnisch installateur VCA	160 720 280 30
Leuven Hulp	185		Metselaar	160
Sint-Gillis	627		Hulpkok	120
Vorst	652	89		
Hasselt	509	36	Handverzorging	80

⁴⁵ Gemiddeld bevolkingsaantal

Dendermonde	222		Basis schilderwerk	80
Oudenaarde	146		Bedrijfsbeheer	160
			Kantooradministratie- en gegevensbeheer	280
			Loodgieter	280
			Monteur centrale verwarming	180
Gent	346	46	Werknemer zijn / veiligheid	40
Ruisselede	57		Heftruckchauffeur	40
			Tuinonderhoud	80
			Groenteteelt	60
			Basis schilderwerk	40
Brugge	669	103	Bedrijfsbeheer	160
			Hulpkok	80
			Industrieel elektrotechnisch installateur	200
			Lasser-monteerder	320
			Naaien	120
			Retouches	60
			Basis schilderwerk	40
leper	91			

Deelnamecijfers NT2 versus gemiddelde module – gevangenis Gent 2012

Maart 2014
Stuurgroep volwassenenonderwijs
Tekst: Inge Van Acker, Stuurgroep volwassenenonderwijs
Foto's: Stephen Vincke, FOD Justitie

